

Satu Lundström

”Myös pojat voivat pukea prinsessamekon”

Päiväkotien työntekijöiden käsityksiä ja kokemuksia
sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

7.3.2016

Tekijä Otsikko	Satu Lundström ”Myös pojat voivat pukea prinsessamekon” Päiväkotien työntekijöiden käsityksiä ja kokemuksia sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta
Sivumäärä Aika	34 sivua + 3 liitettä 7.3.2016
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Ohjaajat	lehtori Anna-Riitta Mäkitalo lehtori Saira Nevanen
<p>Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan päiväkotien työntekijöiden käsityksiä ja kokemuksia sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Naisasialiitto Unionin kanssa osana järjestön hanketta Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Tarkoituksena oli selvittää, kuinka hyvin sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen käsite sekä Naisasialiitto Unionin hanke tunnetaan helsinkiläisten päiväkotien työntekijöiden parissa.</p> <p>Aineisto kerättiin päiväkotien työntekijöille osoitetulla Internet-kyselyllä, joka lähetettiin yhteensä 84 Helsingin kaupungin suomenkieliseen päiväkotiin. Kysely sisälsi sekä avoimia kysymyksiä että monivalintakysymyksiä. Avointen kysymysten tarkoitus oli saada vastaajat kuvaamaan omin sanoin käsityksiään ja kokemuksiaan sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta. Monivalintakysymykset sisälsivät väittämiä, joihin vastaajien piti ottaa kantaa. Lisäksi vastaajilta kysyttiin, kuinka hyvin he tuntevat Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa -hankkeen.</p> <p>Kyselyyn saatiin yhteensä 29 vastausta. Kyselyyn osallistuneet työntekijät suhtautuivat myönteisesti sukupuolisensitiivisyyteen ja pitivät sitä tärkeänä osana varhaiskasvatusta. Monet vastaajat tunsivat käsitteen erittäin hyvin ja kertoivat esimerkkejä siitä, kuinka ovat omassa työssään toimineet sukupuolisensitiivisesti. Vastaajista lähes puolet oli kuullut Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksesta -hankkeesta aiemmin. Suurin osa ei ollut kuitenkaan osallistunut hankkeen koulutuksiin eikä hyödyntänyt työssään hankkeen Internet-materiaalia. Valtaosa vastaajista ilmoitti olevansa kiinnostunut osallistumaan täydennuskoulutukseen aiheeseen liittyen.</p> <p>Opinnäytetyö osoitti, että sukupuolisensitiivisyys on aihe, josta ollaan päiväkotikontekstissa kiinnostuneita ja jota pidetään tarpeellisena näkökulmana varhaiskasvatuksen toteuttamisessa. Opinnäytetyö tuotti selkeää käytännön hyötyä työelämän yhteistyökumppanille karvoittamalla järjestön hankkeen tunnettuutta kohderyhmänsä parissa. Tulevaisuudessa kyselyn tuottamaa informaatiota on mahdollista hyödyntää hankkeen tulevien koulutusten suunnittelussa sekä mahdollisen jatkorahoituksen hakemisessa.</p>	
Avainsanat	varhaiskasvatus, sukupuolisensitiivisyys, työntekijät, päiväkodit

Author Title	Satu Lundström "Boys Can Wear Princess Dresses, Too." Kindergarten Workers' Attitudes and Experiences of Gender Sensitivity in Early Childhood Education
Number of Pages Date	34 pages + 3 appendices Spring 2016
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Instructors	Anna-Riitta Mäkitalo, Senior Lecturer Saila Nevanen, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis was to study the attitudes and experiences kindergarten workers have in relation to gender sensitivity in early childhood education. The study was conducted in collaboration with Feminist Association Unioni, which is a Finnish non-governmental organization that focuses on raising feminist consciousness and promoting gender equality. The collaboration was part of Unioni's current project Gender Sensitivity in Early Childhood Education – Equal Encounter in Nursery Schools. The goal of this study was to find out how familiar kindergarten workers in Helsinki daycare centers are with the concept of gender sensitivity and Unioni's project.</p> <p>Data for this study was collected by sending an Internet-based questionnaire to 84 Finnish-speaking municipal daycare centers in Helsinki. The questionnaire consisted of both multiple choice questions and open ended questions. The open ended questions were aimed at gathering the respondents' own descriptions of how they view gender sensitivity. The multiple choice questions included statements which the respondents were asked to either agree or disagree with. Additionally, the respondents were asked how familiar they are with the Gender Sensitivity in Early Childhood Education project.</p> <p>Altogether, 29 responses were gathered. The results showed that the respondents viewed gender sensitivity in a positive light and as something which should be part of high-quality early childhood education. The respondents were generally very informed of the concept. The respondents were somewhat familiar with the project, but, based on the results, the project could be made even more well-known among kindergarten workers in Helsinki.</p> <p>The results lead to the conclusion that gender sensitivity is a topic which is viewed as interesting and important in daycare centers. The thesis has provided useful information for Unioni in ways in which they can develop their project in the future.</p>	
Keywords	gender sensitivity, early childhood education

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Naisasialiitto Unioni	3
3	Sukupuolesta	4
3.1	Sukupuoli – ”luonnollinen” vai konstruoitu?	4
3.2	Sukupuolisensitiivisyys	5
3.3	Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa	6
3.4	Sukupuolisensitiivisyys ja leikki	8
4	Opinnäytetyön toteutus	10
4.1	Tutkimuskysymys	10
4.2	Aineisto	11
4.2.1	Kysely aineistonkeruumenetelmänä	11
4.2.2	Kyselyn sisältö	12
4.2.3	Aineistonkeruun toteutus	14
4.3	Analyysi	15
4.4	Eettiset huomiot	15
5	Tulokset	16
5.1	Rajoituksia	16
5.2	Vastaajajoukko	16
5.3	Vastaajien käsityksiä ja kokemuksia	17
5.3.1	Monivalintakysymykset	17
5.3.2	Sukupuolisensitiivisyyden määritelmiä	18
5.3.3	Sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen tunnusmerkkejä	20
5.3.4	Sukupuolisensitiivisyys käytännön tilanteissa	22
5.4	Tilanne vastaajien päiväkodeissa	23
5.5	Hankkeen tunnettuus vastaajien keskuudessa	24
5.6	Vapaat kommentit	24
6	Johtopäätökset	25
6.1	Käsitykset ja kokemukset	25
6.2	Hankkeen tunnettuus	26
6.3	Työstä saatava hyöty	27
7	Pohdinta	28

Liitteet

Liite 1. Tulokset

Liite 2. Saatekirje

Liite 3. Kysely

1 Johdanto

Tutkin opinnäytetyössäni helsinkiläisten kunnallisten päiväkotien henkilöstön kokemuksia ja käsityksiä sukupuolisensitiivisestä pedagogiikasta. Opinnäytetyö liittyy työelämäkumppanini Naisasialiitto Unionin käynnissä olevaan hankkeeseen *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* (ks. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus n.d.).

Sukupuolten välisestä tasa-arvosta puhuminen mielletään usein vaivaannuttavaksi. Suomessa vallitsee laajalti käsitys, että sukupuolet ovat täällä jo niin tasa-arvoisia, että asiaa on turha problematisoida sen enempää. (Julkunen 2010: 257; Talvitie 2013: 7.) Suomeen liittyy vahvasti mielikuva tasa-arvon ”saavuttaneesta” Pohjoismaasta. Sukupuolikysymysten tutkiminen feministisestä ja yhteiskuntakriittisestä perspektiivistä sotii tätä kansallista itseymmärrystä vastaan, minkä takia se herättää helposti ärtymystä ja turhautumista. (Rossi 2007: 23; Paju 2010.) On kuitenkin aiheellista kysyä, miksi sen, että maassamme on globaalisti ajateltuna verrattain hyvä tilanne mitä tulee sukupuolten väliseen tasa-arvoon, tulisi tarkoittaa, ettei aihetta tarvitse enää tutkia?

Lähtökohta tälle opinnäytetyölle on positio, jonka mukaan päiväkotikontekstissa sukupuolisensitiivisen pedagogiikan kehittämisen tarve on merkittävä. Kasvatusinstituutioilla varhaiskasvatuksesta alkaen on merkittävä rooli sukupuoliroolien normalisoinnissa ja niiden vakiinnuttamisessa osaksi hegemonista kulttuuria (Carlson – Meyer 2014: 1). Päiväkodit ovat osa näitä yhteiskunnallisia instituutioita, joilla on valtaa määrittää ja uusintaa yhteiskunnassa vallitsevaa sukupuolijärjestelmää (Härkönen – Lappalainen – Nummenmaa – Ylitapio-Mäntylä – Lehtonen 2011: 84). Iso osa alle kouluikäisistä lapsista viettää huomattavan osan ajastaan varhaiskasvatuspalveluissa. Sen vuoksi sillä, miten kasvatushenkilökunta suhtautuu poikiin ja tyttöihin ja millaisia asenteita he toiminnallaan ja puheellaan välittävät, on suuri vaikutus lasten kehittyvään käsitykseen sukupuolista ja eri sukupuolille sopivista tavoista toimia (Turja 2011: 205; ks. myös Paumo 2012).

Varhaiskasvatuksessa lapset sosiaalistetaan heitä ympäröivään kulttuuriin ja yhteiskuntaan (Härkönen ym. 2011: 82). Päiväkodissa lapsi oppii, millaista on elää suomalaisessa yhteiskunnassa. Osana tätä sosialisatiota lapsi sosiaalistetaan myös sukupuol-

liseen kulttuuriin (Ylitapio-Mäntylä 2011: 284; Katainen 2016). Sukupuoleen sosiaalistamisen kautta lapsen kiinnostuksen kohteet ja käsitykset omista kyvyistään muokkautuvat tietynlaisiksi. Lapsi oppii, miten kuuluu olla tyttö tai poika: miten pojat leikkivät, miten tytöt. (Teräs 2005: 59.) Ei ole yhdentekevää, miten sukupuolta varhaiskasvatuksessa tuotetaan. Lapsena opitut sukupuolistereotyyppien mukaiset toimintamallit vaikuttavat yksilöiden valintoihin harrastuksista ja koulutuksesta aina työelämään saakka. (Ylitapio-Mäntylä 2012a: 23.) Suomalaiset työmarkkinat ovat kansainvälisesti vertailtuna vahvasti segregoituneet sukupuolen mukaan, eli suurin osa aloista on jakautunut mies- ja naisvaltaisiin (Korvajärvi 2010: 185–186; Huhta – Meriläinen 2009: 56). Suomi on jopa saanut huomautuksia YK:lta työalojemme vahvasta segregatiosta (Alasaari 2016). Vuonna 2007 työelämän ammattien segregatio oli Suomessa EU-maiden korkein (Sukupuolisensitiiviset menetelmät ohjauksen tukena n.d.). Vuonna 2013 vain 10 % työllisistä sijoittui niin sanottuihin tasa-ammatteihin, eli ammattiryhmiin, joissa eri sukupuolta olevien osuus on 40–60 % (Tilastokeskus 2015). Yksi tärkeä vaikuttava tekijä tässä on koulutuksen vahva jako naisten ja miesten aloihin. (Korvajärvi 2010: 185–186; Huhta – Meriläinen 2009: 56). Opetushallitus on huomauttanut, että koulutusala-avalintojen segregatio alkaa muotoutua jo varhaiskasvatuksessa (Jääskeläinen ym. 2015: 10). Jo tämän seikan valossa olisi tärkeä pohtia, miten päiväkodin työntekijät asennoituvat tyttöjen ja poikien kiinnostuksenkohteisiin. Kannustetaanko tyttöjä rakentelemaan ja johtamaan? Saako poika hyväksyntää osallistuessaan hoivaleikkeihin?

Yksi painava peruste sukupuolisensitiivisyyden kehittämiseksi päiväkodeissa nousee vuonna 2015 uudistuneesta varhaiskasvatuslaista, jossa määritellään varhaiskasvatuksen keskeiset tavoitteet. Yhdeksi tavoitteeksi on asetettu sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen (Varhaiskasvatuslaki 36/1973 § 2a). Suomessa ei ole päiväkotia, jossa sukupuolisensitiivisyys olisi keskeinen toimintaa ohjaava arvo, toisin kuin Ruotsissa, jossa teema on varhaiskasvatuksen valtavirtaa (Härkönen ym. 2011: 88; Granbom 2015: 89–90; Paumo 2012: 143). Suomalaisen varhaiskasvatuksen parissa sukupuolisensitiivisyyttä on edistetty tähän saakka lähinnä projektiluontoisesti (Paumo 2012: 143). Opetushallitus on vuonna 2015 linjannut, että varhaiskasvatuksessa yksi kehitettävä osa-alue liittyy sukupuolten tasa-arvon toteutumiseen (Jääskeläinen ym. 2015: 9). Tarve aiheen vakiinnuttamiseksi osaksi varhaiskasvatuksen käytäntöjä on siis olemassa. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on vastata sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuspedagogiikan kehittämistarpeeseen kartoittamalla päiväkotien henkilöstön käsityksiä ja kokemuksia aiheesta.

2 Naisasialiitto Unioni

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina työelämässä toimi Naisasialiitto Unioni ry (jatkossa Unioni), joka on poliittisesti sitoutumaton feministinen kansalaisjärjestö, jonka tavoitteena on naisten aseman parantaminen ja sukupuolisyriinän poistaminen (Tervetuloa Naisunioniin n.d.). Opinnäytetyö on toteutettu osana Unionin vuonna 2010 alkanutta ja edelleen käynnissä olevaa Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa kehittämishanketta *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa*. Hankkeen tavoitteena on edistää sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta suomenkielisten päiväkotien kasvatustyössä. (Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa n.d.) Hanke alkoi vuonna 2010 pilottihankkeella, jossa oli mukana kolme pääkaupunkiseudun kunnallista päiväkotia. Tarkoituksena oli hankkia tietoa siitä, kuinka tasa-arvoisesti lapsia kohdellaan päiväkodeissa. Hankkeessa dokumentoitiin päiväkotien toimintaa siten, että projektityöntekijä videoi päiväkotien arkea usean päivän ajan. Tämän jälkeen videoaineisto analysoitiin sukupuolten tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta. Pilottihankkeessa mukana olleiden päiväkotien henkilökunnalle järjestettiin tulosten purkamiseen tarkoitettuja palaute- ja kehittämispalavereja sekä lopuksi iltaseminaari, jossa osallistujat pohtivat yhdessä oppimaansa. (Paumo 2012: 145–146.) Pilottihankkeen jälkeen hanke jatkui siten, että päiväkotien arjen videointia ja aineiston analysointia jatkettiin. Aineiston pohjalta luotiin täydennyskoulutusohjelma päiväkotien työntekijöille sekä laaja Internet-pohjainen koulutussivusto. Hankkeen aikana Unioni on kiertänyt Suomessa lukuisissa päiväkodeissa kouluttamassa päiväkotien työntekijöitä. Lisäksi järjestö on yhdessä yhteistyökumppaneidensa kanssa pyrkinyt edistämään sukupuolisensitiivisyyden tunnettua tutkimustiedolla sekä kasvatuspoliittisilla lausunnoilla. (Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa n.d.; Tasa-arvoinen varhaiskasvatus n.d.)

Työelämäyhteistyö järjestön kanssa alkoi siten, että otin yhteyttä Unionin projektipäällikkö Reija Kataiseen helmikuussa 2015 ja ehdotin yhteistyötä. Unionissa koettiin, että yhteistyö hyödyttäisi heitä, sillä he kaipasivat lisää tutkimustietoa siitä, minkälaista vaikuttavuutta hankkeella on aikaansaatu. Unionin toive opinnäytetyölle oli, että se kartoitaisi sekä yleisesti sukupuolisensitiivisyyden että erityisesti hankkeen tunnettavuutta pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Yhteistyöstä neuvoteltaessa erilaisia mahdollisia lähestymistapoja ja tiedonkeruumenetelmiä käytiin läpi. Lopulta opinnäytetyön tavoitteeksi sovittiin sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen sekä hankkeen tunnettavuuden kartoittaminen kyselytutkimuksen avulla. Kyselyllä oli tarkoitus selvittää, 1) kuinka

laajasti aihe on tavoittanut päiväkotien työntekijät, 2) kuinka hyvin se tunnetaan kentällä ja 3) miten se on mahdollisesti muokannut päiväkotien toimintatapoja. Yhteistyökumppanin rooli opinnäytetyöprosessin aikana oli toimia työn eri vaiheiden kommentoijana sekä varsinaisen kyselytutkimuksen tilaajana.

3 Sukupuolesta

3.1 Sukupuoli – ”luonnollinen” vai konstruoitu?

Suomen kielessä on vain yksi sana, jolla kuvata sukupuolta, siinä missä englannin kielessä sukupuoleen voidaan viitata sanoilla *sex* ja *gender*. Akateemisen naistutkimuksen ansiosta 1970-luvulla alettiin puhua laajemmin *sex/gender* -erottelusta. Sanan *sex* ymmärrettiin viittaavan ihmisen biologiseen sukupuoleen, kun taas sanan *gender* nähtiin kuvaan paremmin ihmisen sosiaalista sukupuolta. (Ylitapio-Mäntylä 2009: 70.) Tämän erottelun avulla pystyttiin ilmentämään sitä naistutkimukselle keskeistä ajattelumallia, jonka mukaan sukupuoli ei ole yksiulotteinen, biologian määrittelemä tosiasia, vaan jotain monisyisempää. Sukupuoli on kulttuurisidonnainen, historiallinen ja muuttuva käsite, joka konstruoidaan sosiaalisessa todellisuudessa (Robinson – Jones Diaz 2006: 129; Lehtonen 2005: 63). Sukupuoli ymmärretään nykyisessä sukupuolentutkimuksessa joksikin, jota yksilöt *ilmentävät* ja *tuottavat* sen sijaan, että he vain *ovat* tiettyä sukupuolta. Sukupuoli on eräänlainen performanssi, joskin useimmille ihmisille sellaisenaan hyvin tiedostamaton. (Carlson – Meyer 2014: 2; Lehtonen 2005: 65.)

Feministisen poststrukturalismin mukaan ihmisen identiteettiä ja kokemusta sukupuolestaan ei voida määrittellä yksinkertaistaen ’mies/nainen’ -jaottelun mukaisesti, vaan sukupuoli tulee ymmärtää huomattavasti laajempaan ja moniulotteisempaan käsitteeseen (Robinson – Jones Diaz 2006: 25–26; Saarinen – Ojala – Palmu 2014: 26). Feministinen poststrukturalismi perustuu essentialismin ja biologisen determinismin hylkäämiseen. Essentialismilla tarkoitetaan tiettyjen ominaisuuksien naturalisointia ja normalisointia niin, että ne alkavat määrittää koko ryhmää. (Robinson – Jones Diaz 2006: 28.) Esimerkiksi naiset nähdään yhtenäisenä ryhmänä, josta voidaan väittää esimerkiksi että ”naiset toimivat tunneperäisemmin kuin miehet”. Biologisen determinismin mukaan sukupuoli on redusoitavissa yksilön anatomiaan. Feministinen poststrukturalismi kritisoi kulttuurista ymmärrystämme, jossa sukupuolet rakentuvat tiukasti määriteltyjen binaa-

riparien varaan: mies/nainen ja tyttö/poika. Tällöin se, mitä on olla mies, täytyy olla vastakohta sille, mitä on olla nainen. (Robinson – Jones Diaz 2006: 28.) Tämä tekee sokeaksi sukupuolten häilyvyydelle ja monimuotoisuudelle.

Feministinen pedagogiikka kiinnittää huomiota siihen, kuinka yhteiskunnassamme tiettyjä tapoja olla poika/tyttö pidetään oikeampina ja soveliaampina kuin toisia (Robinson – Jones Diaz 2006: 143). Käsite feministinen tulee tässä yhteydessä ymmärtää koskemaan kaikkien sukupuolten kokemuksia - ei vain naisten. Pojat kärsivät kapeiden sukupuolistereotyyppien aiheuttamista rajoituksista siinä missä tytötkin. Miehiä ja poikia koskevat monet ääneen lausumattomat odotukset siitä, millainen miehen/pojan tulee olla. Näitä ovat esimerkiksi odotukset fyysisestä voimasta, taloudellisesta menestyksestä, päättäväisyydestä ja rationaalisuudesta. (Jokinen 2000: 210.) Näiden stereotyyppien haastaminen feministisen pedagogiikan keinoin hyödyttää poikia siinä missä tyttöjäkin. Sen avulla jokaiselle lapselle annetaan tilaa olla sellainen kuin hän itse haluaa olla.

Yleinen essentialistinen tapa määritellä lasten toimijuutta on nähdä pojat fyysisesti aktiivisina ja raisuina ja tytöt hiljaisina ja kiltteinä. (Robinson – Jones Diaz 2006: 129.) Feministinen pedagogiikka tarkastelee tämän kaltaisten rajoittavien sukupuolikäsitysten vaikutusta. Vaikutukset ovat laajoja ja kauaskantoisia. Poikien ja tyttöjen dikotominen kategorisointi vaikuttaa muun muassa siihen, mitä lapset haluavat oppia, mihin aktiviteetteihin ja liikuntamuotoihin he osallistuvat, mitä tunteita he kokevat saavansa ilmaista sekä miten he näkevät opiskelu- ja työmahdollisuutensa (Robinson – Jones Diaz 2006: 143). Jotta lapset saisivat toimia ja rakentaa identiteettiään vapaasti, vaaditaan kasvattajilta sukupuolisensitiivisyyttä.

3.2 Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyys on määritelty kyvyksi ymmärtää, että sukupuoli on biologian lisäksi myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakennettua (Ylitapio-Mäntylä 2012a: 26). Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka on määritelty kasvatuksessa ja opetuksessa ilmeneväksi tietoisuudeksi sukupuolen vaikutuksesta kasvattajien asenteisiin (Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt 2005: 103). Outi Ylitapio-Mäntylän mukaan sukupuolisensitiivinen pedagogiikka on ”erilaisten piiloisten asioiden kuten leikkien, median tuottamien kuvastojen ja kasvatuskäytäntöjen tietoista arvioimista tasa-arvonäkökulmasta” (Ylitapio-Mäntylä 2012c: 185).

Yksi yleinen sukupuolisensitiivisyyteen liittyvä väärinkäsitys on, että käsite tarkoittaa samaa kuin sukupuolineutraalius (Alasaari 2016; Katainen 2016). Näillä käsitteillä viitataan kuitenkin kahteen eri asiaan. Sukupuolineutraalius on THL:n määritelmän mukaan ”sitä, ettei sukupuolten välisiä eroja tunnusteta tai niiden merkityksiä ja vaikutuksia tunneta” (Sukupuolten tasa-arvo 2015). Jääskeläisen ym. mukaan sukupuolineutraalius ”perustuu ajatukseen, että sukupuolella ei ole käsiteltävässä asiassa merkitystä” (2015: 67). Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius kuvaavat siis varsin eri asioita.

Sukupuolisensitiivisessä varhaiskasvatuksessa kiinnitetään huomiota siihen, millaisia toimintamahdollisuuksia tytöille ja pojille annetaan päiväkotikontekstissa. Kannustetaanko tyttöjä ja poikia leikkimään yhdessä? Rikastetaanko lasten leikkiä sukupuolisteoreettisilla haastavilla ideoilla? Ovatko leikkilat ja oppimisympäristöt erilaista toimintaa mahdollistavia vai poissulkevia? Ovatko tietyt lelut sanattomasti määriteltä enemmän pojille tai tytöille kuuluvaksi? (Ylitapio-Mäntylä 2012c: 185.) Sukupuolisensitiivinen kasvattaja näkee lapset yksilöinä eikä sukupuolensa edustajina. Hän tiedostaa, että kaikki tytöt eivät ole keskenään samanlaisia niin kuin eivät kaikki pojatkaan. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja on valmis pohtimaan ja kyseenalaistamaan omia toimintatapojaan ja muuttamaan niitä silloin, kun huomaa tiedostamattaan kohtelevansa poikia ja tyttöjä eri tavalla. (Ylitapio-Mäntylä 2011: 282.)

3.3 Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa

Suomessa varhaiskasvatusta on tutkittu feministisestä perspektiivistä verrattain vähän (Ylitapio-Mäntylä 2009: 18). Käsite sukupuolisensitiivisyys on alkanut näkyä varhaiskasvatuksen tutkimuskeskusteluissa vasta 2000-luvulla, jolloin Ylitapio-Mäntylä (2009) ja Värtö (2000) julkaisivat ensimmäiset aiheeseen liittyvät väitöskirjat (Paumo 2012: 144). Kansainvälisesti aiheesta löytyy enemmän tutkimuksia. Tästä huolimatta varhaiskasvatuksen alalla sukupuolen kriittinen tarkastelu on jäänyt melko vähälle huomiolle (Blaise – Yarrow 2010: 49). Huomattavaa on myös se, että suomalaisessa lastentarhanopettajien koulutuksessa sukupuolittietoisuuden teema ei juuri ole esillä (Härkönen ym. 2011: 79), vaikka aihetta olisi tärkeä tarkastella jo opiskeluvaiheessa.

Perus- ja korkeakoulutuksen yhteydessä on tutkittu paljon opettajien sukupuolittietoisuutta, mutta varhaiskasvatuksen opettajien asenteita ja ymmärrystä aiheesta ei ole tutkittu yhtä paljon (Robinson – Jones Diaz 2006: 128). On huomautettu, että päiväko-

tiympäristössä sukupuoli nähdään usein ongelmattomana ja ”luonnollisena” (Värtö 2000: 55). Kenties tästä johtuen aihe ei ole kerännyt kovin laajaa kiinnostusta. Outi Ylitapio-Mäntylän väitöskirja (2009) on keskeinen suomalainen tutkimus aiheesta. Hänen väitöskirjansa osoittaa, että suomalaisissa päiväkodeissa elää hienovaraisia sukupuolistavia käytäntöjä, jotka rajoittavat lasten toimintaa. Ylitapio-Mäntylän tutkimat lastentarhaopettajat olettivat lasten toimivan biologisen sukupuolensa mukaisesti ja korjasivat lasten ”vääriä” sukupuolen esittämisen tapoja (2009:101).

Varhaiskasvatuksessa biologinen determinismi on yhä hallitseva tapa ymmärtää ja selittää sukupuolta (Robinson – Jones Diaz 2006: 131). Tutkijoiden mukaan lastentarhaopettajat eivät useimmiten ole tietoisia päiväkotien sukupuolistavista käytännöistä (Härkönen ym. 2011: 86). Vaikka tutkimuksessa on jo pitkään kiinnitetty huomiota varhaiskasvatuksen sukupuolittavien käytäntöjen olemassaoloon, kasvattajien asenteet ja toiminta muuttuvat hitaasti (Värtö 2000: 106). Päiväkodin arjessa sukupuolistavat käytännöt ovat jatkuvasti läsnä. Kasvattajat ohjaavat lapsia tiedostamattaan ja hienovaraisesti toimimaan sukupuoli-odotusten mukaisesti. (Ylitapio-Mäntylä 2011: 75.) Kysyttäessä kasvattajat kuitenkin sanovat kohtelevansa poikia ja tyttöjä tasa-arvoisesti (Härkönen ym. 2011: 89). Työntekijät voivat kyseenalaistaa sukupuolisensitiivisen pedagogiikan tarpeellisuutta juuri omalla kokemuksellaan siitä, että he kohtelevat lapsia tasapuolisesti. Niin sanottu sukupuolisokeus johtaa tällöin haluttomuuteen arvioida omaa kasvatustoimintaansa kriittisesti (Robinson – Jones Diaz 2006: 134). Joissain tapauksissa taustalla voi vaikuttaa myös pelko siitä, että sukupuolisensitiivisyydestä puhumisella pyritään syylistämään kasvattajia (Katainen 2016).

Varhaiskasvatustyön varsinainen arkinen todellisuus voi myös toimia esteenä ajattelutapojen muuttamiselle. Päiväkodeissa työskennellään usein kiireessä, työ on rutiininomaista ja työpäiviä rytmittää lasten päivärytmissä pysymisen vaatimus. Tällaisissa olosuhteissa työntekijät ovat todennäköisesti alttiimpia toimimaan turvallisiksi koettujen perinteisten mallien mukaan. (Paumo 2012: 147.) Ajattelu- ja toimintatapojen tiedostaminen ja muuttaminen vaatii aikaa. Tämän lisäksi varhaiskasvatusala läpikäy parhailaan suuria muutoksia liittyen subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaamiseen ja lapsiryhmien mitoitukseen. Tämä voi heijastua työntekijöiden asenteisiin siten, että uusille asioille ei koeta olevan aikaa, kun työ on pahimmillaan silkkaa selviytymistä päivästä toiseen. (Katainen 2016.) Omista ajattelumalleista ja toimintavoista tietoiseksi tuleminen ja niiden muuttaminen on kuitenkin edellytys sille, että kasvattaja voi toimia sukupuolistereotyyppioita haastavasti (Granbom 2015: 89). Sukupuolisensitiivisyyden omak-

suminen osaksi omia kasvatuskäytäntöjä vahvistaa työntekijän ammatillista osaamista (Katainen 2016). Kykyä reflektoida omaa toimintaa ja ääneen lausumattomia uskomuksiaan voidaan pitää olennaisena osana sosiaalialan ammatillisuutta.

Eräänä keskeisenä ongelmana on pidetty sitä, että varhaiskasvatuksen ammattilaisten koulutukseen ei sisälly sukupuolta problematisoivia tai kyseenalaistavia opintoja. Tällöin työntekijöiden mielipiteet ja asenteet ovat pitkälti riippuvaisia heidän omasta kiinnostuksesta aihetta kohtaan. (Robinson – Jones Diaz 2006: 133.) Suomessa lastentarhanopettajien koulutusta on kritisoitu siitä, ettei siihen sisälly riittävästi sukupuolitietoisuuteen ohjaavaa opetusta (Härkönen ym. 2011: 79; Alasaari 2016). Elina Hänninen on tutkinut opinnäytetyössään pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen sosionomikoulutusohjelmien opetussuunnitelmia ja osoittanut, ettei sukupuolisensitiivisyyttä ole nostettu yhdessäkään niistä esiin (Hänninen 2014: 5–9). On myös esitetty, että varhaiskasvatuksen opiskelijat ovat tyypillisesti haluttomia problematisoimaan sukupuolen merkitystä pedagogisesta ja poliittisesta näkökulmasta (Blaise – Yarrow 2010: 51). Sukupuolta pidetään ongelmattomana ja itsestään selvänä asiana, jota on turha tarkastella kriittisestä näkökulmasta. Tärkeä vaikuttava tekijä suomalaisessa kontekstissa voi olla myös tapamme hahmottaa yhteiskuntamme sukupuolijärjestelmää. Suomessa elää vahvana kertomus siitä, kuinka olemme tasa-arvon mallimaa (Kantola – Nousiainen – Saari 2012: 12). Mitä herkemmin ihminen omaksuu tämän narratiivin osaksi maailmankuvaansa, sitä vaikeampaa hänen on nähdä sukupuolisyrijintää ylläpitäviä rakenteita (Holli 2012: 91). Tämä voi omalta osaltaan selittää kasvattajien haluttomuutta tarkastella sukupuolta kriittisesti.

Edellä olevista syistä johtuen sukupuolisensitiivinen toiminta päiväkodeissa on usein suunnittelematonta, spontaania ja sen varassa, kuinka kiinnostuneita tai motivoituneita yksikön työntekijät ovat pitämään tätä näkökulmaa esillä toiminnassaan (Robinson – Jones Diaz 2006: 136). Tämän johdosta sukupuolisensitiivisyyden lisäämiseen tähtäviä kehittämistehtäviä voidaan pitää erittäin olennaisina keinoina parantaa varhaiskasvatuksen laatua.

3.4 Sukupuolisensitiivisyys ja leikki

Suomalaisessa päiväkotiympäristössä leikillä on keskeinen rooli. Sen nähdään olevan tärkeä osa lasten toimintaa ja oppimista. Pedagogisesti laadukkaat leikkiympäristöt mahdollistavat lapsille monipuolisen leikin, jolla heidän on mahdollista työstää identi-

teettiään, vapaina rajoittavista sukupuolistereotypioista. Tänä päivänä tilanne on kuitenkin yhä se, että päiväkotien leikkikulttuuri on usein jakautunut poikien ja tyttöjen leikkeihin (Ylitapio-Mäntylä 2012b: 73). Feministinen poststrukturalismi näkee, että lasten mahdollisuuksia rakentaa erilaisia identiteettejä rajaavat ne kulttuuriset vaihtoehdot, joita heille on tarjolla. (Hughes – Mac Naughton 2001: 123.) Mikäli lapsilla ei ole pääsyä sukupuolistereotypioita haastavien ja purkavien mallien pariin, he todennäköisemmin toistavat ja uusintavat niitä sukupuolen esittämisen tapoja, joita ympärillään näkevät. Päiväkodin arjen tasolla tämä tarkoittaa, että kaikkien lasten tulisi olla mahdollista leikkiä mitä tahansa leikkejä ilman, että päiväkodin työntekijät joko suorasti tai epäsuorasti ohjaavat lasta leikkimään sukupuolensa ”mukaisesti”.

Jo pienet lapset ovat tietoisia sukupuolirooleista ja yhteiskunnassa vallitsevista jaoista miesten ja naisten töihin. Lapset itse mieltävät tyttöjen ja poikien leikit erilaisiksi. Lasten mielestä ihmissuhde-, tunne- ja hoivaleikit kuuluvat tytöille siinä missä sota- ja taisteluleikit pojille. Yhtenä lasten asenteisiin vaikuttavana tekijänä voi pitää sitä, millaisiin leikkeihin tyttöjä ja poikia leluilla ja kasvattajien asenteilla ohjataan ja kannustetaan. (Kalliala 1999: 197–198.) Sukupuolta ja lasten kuluttajuutta tutkinut Leena-Maija Rossi huomauttaa, että tytöille suunnatut lelut usein ohjaavat tyttöjä orientoitumaan hoivaan ja ihmissuhteisiin, siinä missä pojille suunnatut lelut ovat korostuneen teknisiä ja kilpailuun ohjaavia (2007: 15). Yhä tänä päivänä tyttöjä kannustetaan todennäköisemmin leikkimään nukeilla kuin rakennuspalikoilla, ja pojilla toisinpäin (Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt 2005: 12). Näin uusinnetaan yhteiskunnallista jakoa naisten hoivatyöhön ja miesten teknologiseen rakennustyöhön.

Lastentarhanopettajat tuottavat sukupuolta leikkiympäristöissä tavalla, jolla he valitsevat ja tarjoavat leluja lapsille – tytöille ”tyttöjen leluja” ja pojille ”poikien leluja” (Ylitapio-Mäntylä 2009: 104). Päiväkodissa lelut voivat siis olla sanattomasti jaettu tyttöjen ja poikien leluihin (Ylitapio-Mäntylä 2011: 279). Myös leikkitilat on usein jaettu piiloisesti tyttöjen ja poikien alueisiin (Ylitapio-Mäntylä 2009: 121). Suomalaisia lastentarhanopettajia tutkittaessa on huomattu, että kasvattajat kategorisoivat tyttöjen ja poikien leikkivat selkeästi erilaisiksi. Levonmäen ja Keskisen (2005: 132) mukaan lastentarhanopettajat mieltävät poikien leikkimisen rajuksi, fyysiseksi ja enemmän tilaa vaativaksi, siinä missä tyttöjen leikin sanotaan olevan rauhallista ja pienemmässä tilassa tapahtuvaa. Ylitapio-Mäntylän mukaan tyttöjen ja poikien leikkitilaa rajoitetaan siten, että kasvattajat ohjaavat herkemmin poikia fyysisesti aktiiviseen toimintaan kauemmaksi itsestään, kun taas tyttöjä ohjataan hiljaisiin ja rauhallisiin toimintoihin kasvattajien lähellä. Kasvattajat

rakentavat ja ylläpitävät myyttiä poikien äänekkyydestä ja tyttöjen rauhallisuudesta sillä, millaisiin leikkeihin he tyttöjä ja poikia ohjaavat. (Ylitapio-Mäntylä 2011: 279.) Tasa-arvon kannalta ongelma on kuitenkin siinä, että kaikki pojat eivät ole keskenään samanlaisia, eivätkä kaikki tytöt. Jos lapset nähdään vain sukupuolensa edustajina ja heidän oletetaan käyttäytyvän kasvattajien ennakko-oletusten mukaisesti, lasten yksilölliset taipumukset ja kiinnostuksen kohteet tukahdutetaan.

Leikin ohjauksen avulla on mahdollista purkaa sukupuolistereotypioita. Kasvattaja voi rohkaista lasta tunnistamaan ja rikkomaan perinteisiä sukupuolirooleja leikeissä. (Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt 2005:13.) Tyttöjä voi esimerkiksi rohkaista ottamaan enemmän johtajan roolia leikeissä (esimerkiksi laivan kapteeni tai poliisiaseaman päällikkö) ja poikia voi kannustaa hoivaaviin rooleihin (esimerkiksi sairaanhoitaja tai lastenhoitaja). Turja (2011) on huomauttanut, että sen lisäksi, että lapsia kannustetaan yksilöllisiin valintoihin, tulee huomiota kiinnittää myös leikkiryhmien kokoonpanoihin. Hänen mukaansa pienet sekaryhmät ovat parempia kuin isot ja erotellut tyttö/poikaryhmät, mikäli halutaan saada lapsia valitsemaan vähemmän stereotyyppisiä toimintoja (Turja 2011: 205).

4 Opinnäytetyön toteutus

4.1 Tutkimuskysymys

Opinnäytetyön tutkimuskysymys on kaksiosainen. Yhtäältä tarkoitus on selvittää, 1) minkälaisia kokemuksia ja käsityksiä helsinkiläisten päiväkotien työntekijöillä on sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta sekä toisaalta kartoittaa, 2) kuinka hyvin Unionin hanke *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaminen päiväkodissa* tunnetaan tällä hetkellä helsinkiläisissä päiväkodeissa. Tutkimuskysymykset ovat muodostuneet työelämäkumppanin kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta ja ne heijastelevat työelämäkumppanin opinnäytetyölle esittämiä toiveita. Tarkoituksena oli, että tutkimuskysymys ohjaisi työtä tuottamaan sellaista tietoa, josta on Unionille eniten hyötyä.

4.2 Aineisto

4.2.1 Kysely aineistonkeruumenetelmänä

Tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi tarvitsin tietoa suoraan päiväkotien työntekijöiltä heidän ajatuksistaan. Valmista aineistoa, jota analysoimalla olisi ollut mahdollista vastata asetettuihin tutkimuskysymyksiin, ei ollut opinnäytetyön tekohetkellä olemassa, joten aineisto oli kerättävä ensikäytön tutkimusaineistona. Aineistonkeruumenetelmäksi valitsin kyselyn. Kyselytutkimuksissa havaintoyksikkönä on henkilö, jonka mielipiteitä, asenteita, ominaisuuksia tai käyttäytymistä tutkimuksella pyritään selvittämään (KvanttiMOTV 2010; Vilkka 2007: 28). Kyselyssä kysymysten muoto on vakioitu, eli kaikilta kyselyyn osallistujilta kysytään täsmälleen samat kysymykset samassa järjestyksessä (Vilkka 2007: 28.) Kyselytutkimukset soveltuvat tutkimuksiin, joissa halutaan selvittää, mitä tutkittavat ihmiset ajattelevat valitusta aiheesta (Tuomi – Sarajärvi 2009: 72).

Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa punnitsin työelämän yhteistyökumppanini kanssa haastattelun käyttämistä vaihtoehtona kyselylle. Työelämäkumppanini tarpeet kuitenkin saivat minut lopulta valitsemaan kyselyn haastattelun sijaan. Unioni toivoi opinnäytetyöltä mahdollisimman kattavaa aineistoa. Haastattelu on kyselyyn verrattuna aikaa vievä aineistonkeruumetodi (Tuomi – Sarajärvi 2009: 74). Aika- ja henkilöresursseja punnitessani tulin siihen tulokseen, ettei minun olisi mahdollista haastatella riittävän suurta määrää osallistujia, jotta aineistolla olisi mahdollista vastata tutkimuskysymyksiin mielekkäällä tavalla. Tarkoituksena oli tavoittaa mahdollisimman suuri joukko helsinkiläisten päiväkotien työntekijöitä. Kysely onkin paras menetelmä silloin, kun osallistujia on paljon ja he ovat hajallaan (Vilkka 2007: 28).

Internet-kysely valikoitui aineistonkeruumenetelmäksi sen helppouden ja taloudellisuuden vuoksi. Internet-kysely mahdollistaa ilmaisen ja postikyselyyn verrattuna nopean levityksen. Lisäksi sähköisesti kerätty aineisto on suoraan käännettävissä tiedostoiksi, mikä entisestään nopeuttaa tutkimusprosessia. Internet-kyselyn etuna voidaan pitää myös sitä, että sen avulla voidaan varmistaa, että vastaaja vastaa kaikkiin haluttuihin kysymyksiin rakentamalla kyselystä teknisesti sellainen, ettei siinä pääse etenemään, ennen kuin määrättyihin kysymyksiin on vastattu. (Valli 2010: 113; Kuula 2006: 174.) Tiedossani oli myös, että kyselyyn osallistujilla olisi todennäköisesti mahdollisuus vastata sähköiseen kyselyyn työpaikallaan.

Kuten kaikissa aineistonkeruumenetelmissä, myös kyselyn käytössä on omat metodologiset haasteensa. Kyselyille tyypillinen ongelma on, että vastausprosentti saattaa jäädä pieneksi (Tuomi – Sarajärvi 2009: 74). Tämä korostuu erityisesti Internet-kyselyissä, joiden kohdalla vastausprosentti jää tyypillisesti verrattain alhaiseksi (Kanonen 2014: 167). Kyselyn käytössä on myös riski, että osa osallistujista vastaa avoimiin kysymyksiin hyvin niukkasanaisesti, jolloin menetelmä ei tuota riittävästi merkittävää aineistoa (Tuomi – Sarajärvi 2009: 74).

4.2.2 Kyselyn sisältö

Kysely on luettavissa kokonaisuudessaan työn lopussa (ks. liite 3). Kysely sisälsi sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Monivalintakysymyksissä vastausvaihtoehdot oli ennalta määritelty, kun taas avoimissa kysymyksissä vastaajalle annettiin mahdollisuus vastata kysymykseen vapaasti omin sanoin (Vilkkä 2007: 62). Osassa kysymyksiä on käytetty Likertin asteikkoa, jota käytetään hyvin yleisesti mielipiteiden ja asenteiden mittaamiseen. Asteikko on useimmiten viisiportainen ja vaihtoehdot on nimetty siten, että 1 = täysin samaa mieltä ja 5 = täysin eri mieltä. Likertin asteikon keskeinen idea on tarjota vastaajalle mahdollisuus olla ottamatta kantaa kysyttyyn asiaan, jolloin mitta-asteikon keskellä (3) on vastausvaihtoehto ”en samaa enkä eri mieltä” tai ”en osaa sanoa”. Likertin asteikon heikkoutena voi pitää sitä, että joskus vastaajien joukossa voi olla ihmisiä, jotka eivät halua ottaa kantaa asioihin ja he käyttävät tällöin paljon ”ei samaa eikä eri mieltä” -vaihtoehtoa. Lisäksi jotkut vastaajista saattavat karttaa ääripäiden valitsemista ja valitsevat mielellään ”jokseenkin samaa mieltä” tai ”jokseenkin eri mieltä”. Tämän takia voi analysointivaiheessa olla kannattavaa yhdistää vastausvaihtoehdot 1 ja 2 sekä 4 ja 5, erityisesti jos kyseessä on pieni aineisto. (Valli 2010: 118–119; Vilkkä 2007: 46.)

Kyselyn tarkoituksena oli tuottaa aineistoa, joka mahdollistaa tutkimuskysymyksiin vastaamisen. Kyselyn sisältö luotiin työelämäkumppanin kanssa yhteistyössä. Kyselyä suunnitellessani konsultoin Unionin projektipäällikköä ja sovimme yhdessä kyselyn sisällöstä. Tällä halusin varmistaa, että kysely tuottaisi nimenomaan Unionille relevanttia informaatiota ja sitä kautta opinnäytetyöstä olisi järjestölle ja hankkeelle mahdollisimman suuri hyöty.

Kysely muodostui neljästä osiosta. Ensimmäisessä osiossa, Taustatiedot, kysyttiin kysymyksiä, joiden avulla pyrittiin hahmottamaan, millainen rooli vastaajalla on päiväkotii-

työssään. Vastaajalta kysyttiin koulutuksesta, työhistorian pituudesta, työnimikkeestä sekä minkä ikäisten lasten kanssa hän pääsääntöisesti työskentelee. Nämä tiedot kerättiin, koska kyselyä rakentaessani suunnitelmani oli, että vastaajien taustatietoja olisi tulosten analysointivaiheessa verrattu vastaajan muihin vastuksiin. Esimerkiksi olisi ollut kiinnostavaa eritellä, miten vastaajan ikä ja koulutustausta korreloivat sen kanssa, miten hän on vastannut käsityksiä ja kokemuksia kartoitettaviin kysymyksiin. Analyysivaiheessa päätin kuitenkin olla hyödyntämättä näitä tietoja, sillä koin, että aineistoa oli perustellumpaa tarkastella muista näkökulmista kuin korrelaatioiden kautta.

Kyselyn toinen osio, Käsityksiä ja kokemuksia sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta, muodosti kyselyn temaattisesti tärkeimmän osion. Osion tarkoituksena oli tuottaa aineistoa, jota analysoimalla olisi mahdollista vastata ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ("Minkälaisia kokemuksia ja käsityksiä helsinkiläisten päiväkotien työntekijöillä on sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta?") Osion aluksi vastaajalta kysyttiin, onko sukupuolisensitiivisyys hänelle entuudestaan tuttu ja onko vastaajan opinnoissa käsitelty aihetta. Näitä kysymyksiä seurasi kolme avointa kysymystä, joissa vastaajaa pyydettiin määrittelemään omin sanoin käsitteet sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus, sekä kertomaan esimerkkejä tilanteista, joissa vastaaja on mielestään toiminut sukupuolisensitiivisesti. Osion lopuksi vastaajaa pyydettiin ottamaan kantaa väittämiin "Sukupuolisensitiivisyys on tärkeä osa laadukasta varhaiskasvatusta" sekä "Työssäni minulle on tärkeää toimia sukupuolisensitiivisesti".

Kolmas osio, Sukupuolisensitiivisyyden toteutuminen vastaajan päiväkodissa, liittyi kiinteästi edelliseen osioon, mutta pyrki laajentamaan aineiston sisältöä ulottamalla kysymykset koskemaan vastaajan työyhteisöä. Osion avulla pyrittiin hahmottamaan, minkälaiseksi vastaajat kokevat oman työpaikkansa suhteessa sukupuolisensitiivisyyden toteutumiseen päiväkodin arjessa. Vastaajalta kysyttiin, onko hänen päiväkotinsa varhaiskasvatussuunnitelmassa nostettu sukupuolinäkökulmaa esille ja keskustellaanko työyhteisössä sukupuolisensitiivisyydestä. Lisäksi vastaajaa pyydettiin ottamaan kantaa väittämään "Päiväkodissamme kohtaamme lapset sukupuolisensitiivisesti".

Neljännän osion tarkoituksena oli tuottaa aineistoa, joka vastaa toiseen tutkimuskysymykseen ("Kuinka hyvin Unionin hanke tunnetaan tällä hetkellä helsinkiläisissä päiväkodeissa?") Osiossa vastaajalta kysyttiin, onko hanke ylipäätään tuttu hänelle entuudestaan, onko hän osallistunut hankkeen koulutuksiin ja onko hän hyödyntänyt hankkeen tuottamaa Internet-materiaalia. Osion lopuksi vastaajalta kysyttiin, onko hän kiin-

nostunut osallistumaan aiheeseen liittyvään täydennyskoulutukseen. Tällä kysymyksellä oli tarkoitus kartoittaa, onko hankkeen koulutuksille olemassa kysyntää. Koko kysely päättyi avoimeen kysymykseen, jossa vastaajalle annettiin mahdollisuus sanoa jotain, mitä kyselyn kysymykset eivät olleet kattaneet.

4.2.3 Aineistonkeruun toteutus

Ennen aineistonkeruun aloittamista kysyin Helsingin kaupungin varhaiskasvatusvirastolta, voisivatko he levittää kyselyä kaupungin päiväkoteihin. Uskon, että tämä olisi kasvattanut kyselyn vastausprosenttia merkittävästi. Varhaiskasvatusvirastosta kuitenkin vastattiin, että minun tulee huolehtia kyselyn levityksestä itse. Ennen aineistonkeruun aloittamista loin Metropolian e-lomakesivuston avulla avoimen Internet-sivun, joka sisälsi kyselyn. Kyselyyn oli mahdollista vastata viiden viikon ajan 15.12.2015–15.1.2016 välisenä aikana. Levitin kyselyä päiväkoteihin sähköpostiviestillä, jossa kerroin opinnäytetyöstä ja siihen liittyvästä kyselystä ja pyysin vastaanottajia vastaamaan kyselyyn. Sähköpostiviesti sisälsi linkin kyselyyn. Saatekirjeenä toiminut sähköposti on luettavissa työn lopussa (ks. liite 2). Kyselyn levittämiseksi kaupungin päiväkoteihin oli Helsingin kaupungin varhaiskasvatusviraston myöntämä tutkimuslupa.

Aineistonkeruun kohteena olivat Helsingin kaupungin suomenkielisten kunnallisten päiväkotien työntekijät. He muodostivat aineiston perusjoukon. Perusjoukko on se kohde, josta tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Otos taas on se joukko vastaajia, jotka on valittu vastaamaan kyselyyn. (Vehkalahti 2008: 43.) Aikarajoitusten vuoksi minun ei ollut mahdollista levittää kyselyä kaikkiin kaupungin päiväkoteihin, joten suoritin perusjoukosta harkinnanvaraisen otannan (tunnetaan myös nimellä harkinnanvarainen näyte). Harkinnanvarainen otanta tarkoittaa, että otokseen valitaan havaintoyksiköt kyselyn toteuttajan oman harkinnan mukaan eikä otantaa tehdä tilastollisin menetelmin (Kananen 2011: 69). Harkinnanvarainen otos muodostui siten, että päätin keskittää kyselyn levittämisen kolmeen kaupungin kolmestatoista varhaiskasvatusalueesta. Kolmen varhaiskasvatusalueen päiväkodit muodostivat sen kokoisen joukon, johon arvioin minun olevan realistisesti mahdollista ehtiä lähettää kysely kohtuullisessa ajassa. Valitut alueet olivat keskinen Helsinki, joka muodostuu keskisestä varhaiskasvatusalueesta, sekä eteläinen Helsinki, joka muodostuu varhaiskasvatusalueista Kampinmalmi-Lauttasaari-Töölö ja Kallio-Ullanlinna-Vironniemi. (Helsingin kaupunki 2015.) Tämän lisäksi lähetin kyselyn työelämäkumppanini toiveiden mukaisesti seitsemään muuhun sellaiseen päiväkotiin, jotka ovat tehneet tiivistä yhteistyötä Unionin kanssa hankkeeseen liittyen.

Yhteensä kysely lähetettiin 84 päiväkotiin sekä näiden päiväkotien johtajille. Päiväkotien suuren määrän vuoksi lähetys tapahtui kahdessa erässä: ensimmäinen joukko 15.–16.12.2015 ja toinen joukko 7.1.2016. Lisäksi ensimmäiselle joukolle lähetettiin vielä 11.1.2016 muistutusviesti, jossa heitä muistutettiin kyselystä.

4.3 Analyysi

Aineisto analysoitiin kvantitatiivisesti ja kvalitatiivisesti. Kvantitatiivinen analyysi muodostui monivalintakysymyksiin saatujen vastausten prosentuaalisesta jakautumisesta. Kvalitatiivinen analyysi muodostui avoimiin kysymyksiin saatujen vastausten sisällönanalyysistä. Sisällönanalyysi on tekstimuotoisen aineiston analyysimenetelmä, jossa aineistoa eritellään ja siitä etsitään yhtäläisyyksiä ja eroja (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006a). Lisäksi vastauksia tyypiteltiin, mikä tarkoittaa aineiston tiivistämistä havainnollisiin tyyppeihin (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006b.) Tyypittelyssä aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja niistä muodostetaan tyypejä, eli ryhmiä samankaltaisia tarinoita (Eskola – Suoranta 2008: 181). Tyypit ovat tiivistelmiä aineistosta ja niillä pyritään esittämään aineiston keskeiset sisällöt (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006b).

4.4 Eettiset huomiot

Läpi opinnäytetyöprosessin huomio kiinnitettiin myös eettisiin näkökulmiin. Työn eettisyyden punnitsemisessa hyödynsin Kuulan (2006) jaottelua ihmistieteiden eettisistä periaatteista. Kuulan mukaan ihmistieteiden eettiset normit muodostuvat ihmisten itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta, henkisen ja fyysisen vahingon välttämisestä sekä ihmisten yksityisyyden kunnioittamisesta. Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen tarkoittaa, että tutkittavat henkilöt saavat itse päättää osallistumisestaan tutkimukseen ja heitä informoidaan tutkimuksesta riittävästi, jotta he voivat tehdä päätöksen osallistumisestaan perustellusti. Ihmistieteiden tutkimuksessa fyysisen vahingon välttäminen ei vaadi suuria ponnisteluja, mutta sen sijaan henkisten vahinkojen suhteen on oltava erityisen tarkkana. Henkisillä vahingoilla tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa tutkittaville aiheutuu sosiaalisia tai taloudellisia vahinkoja, mikäli aineisto päätyy väärin käsiin. Ihmisten yksityisyyden kunnioittaminen ja suojeleminen perustuu sille, että osallistujat itse päättävät, kuinka paljon ja mitä asioita he kertovat. Tämän lisäksi osallistujat eivät saa olla tunnistettavissa tutkimusraportista. (Kuula 2006: 60–65.) Arvioni mukaan tämän opinnäytetyöprosessin aikana ei ole syntynyt tilanteita, jossa Kuulan linjaamia eettisiä normeja olisi rikottu.

Tässä opinnäytetyössä suuri painoarvo annettiin sen varmistamiselle, että aineistonkeruu toteutetaan tavalla, joka takaa prosessin eettisyyden. Luottamuksellisuus ja anonymiteetti ovat kaksi keskeistä aineistojen käsittelyn eettisyyteen liittyvää käsitettä (Eskola – Suoranta 2008: 56). Vastaajien anonymiteetti varmistettiin siten, että kyselyyn vastattiin nimettömästi eikä kyselyssä kerätty sellaisia tietoja, joiden perusteella vastaukset olisi mahdollista yhdistää yksittäiseen vastaajaan. Vastaajia ei esimerkiksi pyydetty nimeämään päiväkotia tai varhaiskasvatusaluetta, jossa he työskentelevät. Kyselyn luottamuksellisuus perustui sille, että vain opinnäytetyön tekijällä oli pääsy kerättyyn aineistoon, eivätkä muut henkilöt päässet missään vaiheessa käsiksi aineistoon. Kyselyssä saadut vastaukset tallentuivat Metropolian e-lomakesivustolle henkilökohtaisen salasanan taakse. Kyselyn saatekirjeessä sekä varsinaisen kyselyn osallistujille kerrottiin, että kyselyyn osallistuminen on vapaaehtoista ja nimetöntä ja että vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

5 Tulokset

5.1 Rajoituksia

Tuloksia tarkastellessa tulee ottaa huomioon, että aineisto on kerätty harkinnanvaraisella otannalla, minkä johdosta näistä tuloksista ei voi tehdä tilastollisesti päteviä yleistyksiä perusjoukkoon. Lisäksi kerätty aineisto on verrattain pienikokoinen. Näiden seikkojen valossa on todettava, että tässä luvussa esitetyt tulokset kuvaavat ainoastaan kyselyyn vastanneita henkilöitä. Tuloksista ei siis voida vetää johtopäätöksiä, jotka koskisivat kaikkia helsinkiläisten kunnallisten päiväkotien työntekijöitä.

5.2 Vastaajajoukko

Kyselyyn tuli yhteensä 29 vastausta. Vastausprosenttia ei ole tämän aineiston kohdalla mahdollista esittää, sillä tiedossa ei ole, kuinka monta henkilöä päiväkoteihin lähetetyt sähköpostiviestit olivat tavoittaneet. Monivalintakysymyksiin saatujen vastausten määrälliset jakautumiset ja prosenttiosuudet on koottu taulukoihin (ks. liite 1).

Kyselyyn vastanneet olivat keskimäärin melko nuoria, sillä lähes puolet vastaajista (41 %) ilmoitti iäkseen 20–29 vuotta. Toiseksi eniten vastaajissa oli 50–59-vuotiaita. Vastajat olivat keskimäärin melko korkeasti koulutettuja: lähes puolet vastaajista (48 %) oli suorittanut yliopistotasaisen tutkinnon. Vähiten vastaajien joukossa oli pelkän toisen asteen koulutuksen suorittaneita. Suurin osa vastaajista (66 %) työskenteli lastentarhanopettajana. Toiseksi eniten vastaajissa oli lastenhoitajia. Kohdan ”muu, mikä” valinneet olivat selventäneet olevansa varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä erityisavustaja. Vastaukset työhistorian pituudesta jakaantuivat melko tasaisesti. Eniten (38 %) vastaajissa oli kuitenkin niitä, jotka olivat työskennelleet varhaiskasvatuksen parissa yhdestä viiteen vuotta. Yli puolet vastaajista (52 %) työskenteli päiväkodissaan 3–5-vuotiaiden lasten ryhmässä. Toiseksi eniten vastaajissa oli 0–2-vuotiaiden parissa työskenteleviä.

Vastauksien perusteella enemmistö vastaajista oli siis nuoria (alle 30-vuotiaita), yliopistokoulutuksen saaneita, alle kuusi vuotta alalla työskennelleitä 3–5-vuotiaiden parissa työskenteleviä lastentarhanopettajia.

5.3 Vastaajien käsityksiä ja kokemuksia

5.3.1 Monivalintakysymykset

Kyselyyn vastanneista kaikki olivat kuulleet käsitteen sukupuolisensitiivisyys aiemmin. Tämä on hyvä asia, sillä mikäli vastaajien joukossa olisi ollut henkilöitä, jotka eivät olisi aiemmin kuulleet koko käsitteestä, olisi heidän vastaustensa tulkitseminen ollut monimutkaisempaa. Suurin osa vastaajista (62 %) ilmoitti, ettei sukupuolisensitiivisyyttä ollut käsitelty hänen opintojensa aikana. Yllättävän monen vastaajan opinnoissa aihe oli kuitenkin ollut esillä, sillä yli kolmannes vastaajista vastasi kysymykseen myöntävästi.

Vastaajista sai kuvan, että he ovat sukupuolisensitiivisyyteen myönteisesti suhtautuvia kasvattajia, sillä lähes kaikki vastaajat (96,6 %) olivat samaa mieltä väitteen ”Työssäni minulle on tärkeää toimia sukupuolisensitiivisesti” kanssa. Vastaukset seuraavaan kysymykseen tukevat myös tulkintaa, jonka mukaan vastaajat pitävät sukupuolisensitiivisyyttä tärkeänä, sillä kaikki vastaajat yhtä lukuun ottamatta olivat samaa mieltä väitteen ”Sukupuolisensitiivisyys on tärkeä osa laadukasta varhaiskasvatusta” kanssa.

Tämän osion monivalintakysymysten vastausten valossa näyttää siltä, että sukupuolisensitiivisyys on vastaajille käsitteenä tuttu siitä huolimatta, ettei suurimman osan koulutuksessa ollut käsitelty aihetta. Vastaajat pitivät sukupuolisensitiivisyyttä tärkeänä osana omaa työtään ja katsovat, että sukupuolisensitiivisyys sisältyy keskeisellä tavalla laadukkaaseen varhaiskasvatukseen.

5.3.2 Sukupuolisensitiivisyyden määritelmiä

Avoin kysymys ”Mitä sukupuolisensitiivisyys mielestäsi tarkoittaa?” tuotti runsaasti aineistoa vastaajien käsityksistä käsitteen määritelmästä. Kaksi vastaajaa jätti vastamatta tähän kysymykseen. Aineiston sisällönanalyyssissä vastaukset jakaantuivat neljään keskeiseen teemaan.

Teema 1: Sukupuoliroolien, -normien ja odotusten tiedostamista

Hyvin monen osallistujan vastauksessa korostui näkemys, jonka mukaan sukupuolisensitiivisyys on ennen kaikkea sukupuoliroolien ja erilaisten sukupuoleen liittyvien normien ja odotusten tiedostamista ja niistä tietoiseksi tulemista. Tällöin keskiöön nousee kasvattajan kyky reflektoida omaa toimintaansa - eli kuten yksi vastaaja kirjoitti:

”että itse tiedostaa, ettei kohtelee lasta vain poikana tai tyttönä.” – Vastaaja 21

Vastauksissa nämä roolit, normit ja odotukset koettiin rajoittavina tekijöinä, joista sukupuolisensitiivisyydellä pyritään vapautumaan. Useista vastauksista oli nähtävissä, että sukupuolisensitiivisyys on aihe, johon vastaaja on todella perehtynyt, sillä määritelmät olivat tarkkoja ja asiantuntevia. Tästä hyviä esimerkkejä ovat seuraavat luonnehdinnat:

”...sukupuolisensitiivisyys on arjessa tapahtuvaa sukupuolittuneiden käytäntöjen ja asenteiden tiedostamista.” – Vastaaja 22

sekä

”Sukupuolisensitiivisessä/sukupuolitietoisessa kasvatuksessa kasvattaja (...) tiedostaa sukupuolen merkityksen sekä ymmärtää sukupuolen moninaisena ja muuttuvana ilmiönä.”

– Vastaaja 6

Teema 2: Vapautta ja yksilöllisyyttä

Useissa vastauksissa sukupuolisensitiivisyys näyttäytyi toimintana, jossa jokainen lapsi kohdataan yksilönä ja hänen annetaan vapaasti toteuttaa itseään. Tämä teema liittyy kiinteästi edelliseen, sillä vapauden ja yksilöllisyyden kunnioittamisen edellytys on, että kasvattaja on ensin tullut tietoiseksi siitä, että sukupuolta voi ilmentää lukemattomilla eri tavoilla. Vastauksissa, joissa tämä teema korostui, sukupuolisensitiivisyys näyttäytyi ennen kaikkea toimintana ja asenteena, jossa lapsen ominaisuuksiin ja kiinnostuksenkohteisiin suhtaudutaan sallivasti ja kunnioittavasti huolimatta siitä, ovatko ne sellaisia, jotka tyypillisesti liitetään lapsen sukupuoleen:

”Pojilla voi olla pitkät hiukset, vaaleanpunaiset vaatteet ja he voivat leikkiä nukeilla siinä missä tytötkin.” – Vastaja 25

Eräessä vastauksessa tämä vapauden ja yksilöllisyyden kunnioittamisen henki sai jopa voimaannuttavia sävyjä:

”Opetetaan, että pystymme mihin vaan, oli sitten kyse tytöstä tai pojasta.” – Vastaja 7

Teema 3: Korostetun jaottelun välttämistä

Osassa vastauksia sukupuolisensitiivisyys näyttäytyi kasvatuskäytäntönä, joissa pyritään välttämään tarpeetonta asioiden jaottelua sukupuolen mukaan. Eräs vastaaja listasi useita tällaisia asioita:

”Ei jakoa tyttöjen ja poikien väreihin, vaatteisiin, leluihin, leikkeihin, kaveriryhmiin, pienryhmiin, toimintaan, peleihin, askarteluihin - lista voisi olla loputon.” – Vastaja 5

Useampi vastaaja käytti tässä yhteydessä ilmaisua ”tyttöjen ja poikien juttuja” juuri siinä merkityksessä, että sukupuolisensitiivisyyttä on, ettei kasvattaja erikseen luokittele asioita vain niin sanotusti tyttöjen tai poikien jutuksi. Tämä teema liittyy myös kiinteästi edelliseen, sillä mitä vähemmän asioita on luokiteltu kapeasti vain yhdelle sukupuolelle kuuluvaksi, sitä vapaammin lasten on mahdollista ilmaista itseään persoonallisesti.

Teema 4: Tasa-arvoa ja tasapuolisuutta

Joissain vastauksissa sukupuolisensitiivisyys oli määritelty ensisijaisesti tasa-arvon ja tasapuolisuuden kautta. Nämä vastaukset olivat hämmästyttävän samankaltaisia muotoilussaan. Vastauksissa toistui kanta, jonka mukaan sukupuolisensitiivisyys on sitä, että ”lapsia kohdellaan tasapuolisesti”. Tämän teeman mukaisesti sukupuolisensitiivisyys hahmottuu ennen kaikkea inkluusiivisena: se on sitä, että ketään ei syrjitä tai suosita sukupuolensa perusteella. Tässä teemassa on nähtävissä, että jotkut vastaajat ovat pitäneet sukupuolisensitiivisyydessä kaikkein tärkeimpänä, että tyttöjä ja poikia kohdellaan tasavertaisesti.

5.3.3 Sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen tunnusmerkkejä

Avoimella kysymyksellä ”Millaista on mielestäsi sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus?” pyrittiin saamaan tietoa vastaajien käsityksistä siitä, miten sukupuolisensitiivisyyttä voi toteuttaa varhaiskasvatustyössä. Kaksi vastajaa jätti vastaamatta tähän kysymykseen. Sisällönanalyyseissä vastauksista muodostui kolme keskeistä teemaa.

Teema 1: Sallivaa ja hyväksyvää

Osassa vastauksista sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta kuvailtiin siten, että se on kasvattajan sallivaa toimintaa ja hyväksyvää suhtautumista lasten kiinnostuksen kohteisiin ja valintoihin. Kuten eräs vastaaja muotoili asian, sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus

”sallii kaikkien lasten leikkiä mitä tahansa leikkejä, käyttää vaatteissaan kaikkia värejä, käyttää mitä vaatteita tahansa.” – Vastaaja 2

Toinen vastaaja kirjoitti:

”Lapsen oma kiinnostus asioita kohtaan määrittelee tekemisen ja toiminnan eikä sukupuoli.”
– Vastaaja 25

Tulkintani mukaan tämän teeman mukaisissa vastauksissa kasvattajan omalle asenteelle ja suhtautumiselle annettiin suuri painoarvo.

Teema 2: Tiedostavaa ja kriittistä

Osa vastaajista hahmotti sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen olevan tiedostavaa ja kriittistä oman kasvatustoiminnan reflektointia sukupuolinäkökulmasta. Eräs vastaaja tiivistä ajatuksen osuvasti:

”Vallitsevaa heteronormatiivisuutta puretaan ja sukupuolen moninaisuus tiedostetaan jokaisessa [sic] varhaiskasvatuksen osa-alueella.” – Vastaja 6

Toinen vastaaja puolestaan kirjoitti, että hänelle sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus on

”arjessa tapahtuvaa jatkuvaa omien ammattikäytäntöjen tarkastelua ja tarkistamista”.
– Vastaja 22

Näiden vastausten taustalla voi nähdä ajatuksen, jonka mukaan olennaista on, että kasvattaja on tietoinen omista ennakkoluuloistaan ja -oletuksistaan ja pyrkii tarvittaessa muuttamaan niitä.

Teema 3: Käytännöllisiä arjen tekoja

Suurin osa vastauksista painottui sen kuvailemiseen, miten sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta voi toteuttaa käytännön tasolla arjen toimissa. Näistä esimerkeistä painottuivat voimakkaasti kaksi tekijää: yhtäältä korostettiin leikkien ja lelujen merkitystä sekä toisaalta suuri rooli annettiin myös kasvattajan puhetavoille. Leikkien ja lelujen merkitys oli keskeinen. Vastajat pitivät tärkeänä, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus leikkiä niitä leikkejä ja niillä leluilla, joilla haluavat, ilman, että kasvattajat yrittävät ohjata lapsia noudattamaan perinteisiä sukupuolirooleja:

”myös pojat voivat pukea prinsessamekon tai tytöt leikkiä autoradalla”. – Vastaja 16

Kasvattajan puheella nähtiin olevan suuri merkitys. Muutama vastaaja kirjoitti, että heille sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus on esimerkiksi sitä, että kasvattaja välttää puhuttelemasta lapsia tarpeettomasti käsitteillä ”tytöt” ja ”pojat” silloin, kun se ei ole

tilanteen kannalta olennaista. Puheella nähtiin olevan myös se merkitys, että sen avulla lapsiryhmissä voidaan nostaa yhteiseen tarkasteluun sukupuoleen liittyviä kysymyksiä - kuten esimerkiksi seuraavassa vastauksessa:

"Ollaan valmiita vastaamaan lasten kysymyksiin sukupuolesta ja kasvatetaan lasta asenteella, että on olemassa monenlaisia erilaisia tyttöjä ja poikia, ja heidät hyväksytään sellaisina kuin he ovat." – Vastaja 18

Toinen vastaaja muotoili asian siten, että sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus on esimerkiksi sitä, että kasvattajalla on

"herkkyyttä... tehdä puheella yleisesti hyväksytyksi lasten toiminta yli stereotyyppisten sukupuolirajojen." – Vastaja 11

5.3.4 Sukupuolisensitiivisyys käytännön tilanteissa

Avoimella kysymyksellä "Tuleeko mieleesi jotain esimerkkiä tilanteesta, jossa olet toiminut sukupuolisensitiivisesti?" haluttiin selvittää, minkälaisissa käytännön tilanteissa vastaajat ovat *itse* kokeneet toimineensa sukupuolisensitiivisesti. Kolme vastaajaa jätti vastaamatta tähän kysymykseen.

Vastausten analyysissä muodostui kaksi erilaista tapaa, jolla vastaajat kuvailivat omaa toimintaansa. Kutsun näitä tapoja *passiiviseksi sallimiseksi ja aktiiviseksi ohjaamiseksi*. Tarkoitukseni ole näillä sanavalinnoilla arvottaa jompaakumpaa tapaa toista paremmaksi. Ne eivät myöskään ole toisiaan poissulkevia, sillä yksittäinen kasvattaja voi toteuttaa molempia keinoja toiminnassaan. Passiivisen sallimisen tilanteet olivat sellaisia, joissa kasvattaja kuvaili havainneensa lapsen käyttäytyvän sukupuoleensa liitettyjen stereotyyppien vastaisesti ja antaneensa tämän tehdä niin. Tämä näkyy esimerkiksi seuraavassa vastauksessa:

"Kaksi poikaa leikki puoli vuotta pukeutuneena mekkoihin ja korkokenkiin. Annoin tapahtua. Eräs eskaripoika tuli koko vuoden eskariin reppu täynnä barbeja ja niiden vaatteita. (...) Annoin tapahtua." – Vastaja 8

Toinen esimerkki tämän kaltaisesta kuvailusta on:

”Jos tyttö on kiinnostunut autoista niin hän saa leikkiä autoilla vaikka autot yleensä mielletäänkin poikien leluiksi.” – Vastaja 3

Passiivisessa ohjaamisessa kasvattaja siis sallii lapsen toteuttaa vapaasti itseään, kuitenkin sukupuolinormeja haastavia tilanteita itse luomatta. Aktiivinen ohjaaminen sitä vastoin näkyi vastauksissa, joissa vastaaja kuvaili ottaneensa sukupuolinäkökulman oma-aloitteisesti esille keskusteluissa lasten tai kollegoiden kanssa. Eräs vastaaja kirjoitti seuraavasti:

”pidän sukupuolisensitiivistä keskustelua yllä arjessa. Pohdimme usein lasten kanssa sitä onko asia X vain tytöille tai toiminto Y pojille.” – Vastaja 6

Samankaltainen toimintatapa välittyy myös seuraavasta tilannekuvauksesta:

”Eräs 4-vuotias tyttö ei suostunut aamulla kotona laittamaan veljensä mustia sormikkaita käteen, koska ne olivat ”poikien hanskat”, kun omia ei löytynyt. Päiväkodin pihalla vertailimme tyttöjen ja poikien käsiä, todetaksemme, että ne ovat samanlaiset, jonka jälkeen hanskat sujahtivat sujuvasti tytön käteen.” – Vastaja 26

Kuvatussa tilanteessa kasvattaja on havainnut lapsen ajattelevan jonkun vaatekappaleen olevan vain tietylle sukupuolelle soveltuva ja ottanut aktiivisen roolin tämän käsityksen haastamiseksi. Yhteisen pohdinnan tuloksena lapsi on saanut mahdollisuuden oivaltaa asian itse: mustia hanskoja voi käyttää sukupuolesta riippumatta. Tulkintani mukaan aktiivisessa ohjaamisessa taustalla vaikuttaa ajatus, jonka mukaan jo pienet lapset ovat kykeneväisiä osallistumaan yhteiseen pohdintaan siitä, mikä on kulttuurisesti sallittua ja miten kulttuurisia odotuksia voi haastaa.

5.4 Tilanne vastaajien päiväkodeissa

Tämän osion kysymyksillä pyrittiin hahmottamaan, minkälaiseksi vastaajat kokevat oman työpaikkansa suhteessa sukupuolisensitiivisyyden toteutumiseen päiväkodin arjessa. Vastausten valossa vaikuttaa siltä, että vastaajien päiväkodeissa sukupuolisensitiivisyys on verrattain paljon esillä päivittäisessä työskentelyssä. Valtaosassa (83 %) vastaajien päiväkodeissa sukupuolisensitiivisyys on vastaajien mukaan aihe, josta työyhteisössä keskustellaan. Tämän lisäksi suurin osa vastaajista (69 %) oli samaa mieltä väitteen kanssa ”Päiväkodissamme kohtaamme lapset sukupuolisensitiivisesti.”

Vain 5 vastaajaa oli eri mieltä tämän väitteen kanssa. On kuitenkin huomionarvoista, että suunnitelmien tasolla sukupuolisensitiivisyys ei vastaajien päiväkodeissa näy. Vain 24 % vastaajista ilmoitti, että päiväkodissa, jossa hän työskentelee, sukupuolinäkökulma sisältyy yksikön Varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.5 Hankkeen tunnettuus vastaajien keskuudessa

Vastaajista lähes puolet (41 %) ilmoitti tuntevansa Unionin hankkeen. Korkeaan osuuteen voi mahdollisesti vaikuttaa se, että kyselyyn ovat kenties todennäköisimmin vastanneet ne, joille hanke on entuudestaan tuttu ja joita aihe kiinnostaa. Kuitenkin suurin osa (79 %) vastaajista ilmoitti, etteivät he ole osallistuneet hankkeen koulutuksiin. Valtaosa vastaajista (86 %) ilmoitti, ettei ole hyödyntänyt hankkeen Internet-materiaalia työssään. Siihen aineistosta ei löydy vastausta, johtuuko Internet-materiaalin vähäinen käyttö siitä, että vastaajat eivät ole tienneet materiaalin olemassaolosta vai eikö materiaalia koeta esimerkiksi käyttökelpoiseksi päiväkotityön arjessa. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus on vastausten perusteella aihe, joka kiinnostaa vastaajia, sillä suurin osa vastaajista (72 %) ilmoitti, että olisi kiinnostunut osallistumaan täydennyskoulutukseen sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen liittyen.

5.6 Vapaat kommentit

Hieman alle puolet vastaajista (41 %) oli vastannut kyselyn viimeiseen kysymykseen ”Onko vielä jotain, mitä haluaisit aiheesta sanoa?”. Näissä vastauksissa painottui vastaajien halu korostaa, kuinka tärkeä aihe heidän mielestään on. Vastaajien mukaan aiheesta olisi syytä puhua enemmän varhaiskasvatuksen piirissä. Osa vastaajista perusteli aiheen tärkeyttä sillä, että varhaiskasvatusalalla dominoivat edelleen vanhan aikaiset käsitykset sukupuolesta ja sen ilmentämisestä:

”Paljon on luutuneita mielipiteitä siitä, miten lasten pitäisi käyttäytyä sukupuolensa mukaan.”

– Vastaaja 15

6 Johtopäätökset

6.1 Käsitykset ja kokemukset

Tämän opinnäytetyön kaksiosaisen tutkimuskysymyksen ensimmäinen osa oli: minkälaisia kokemuksia ja käsityksiä helsinkiläisten päiväkotien työntekijöillä on sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta? Edellisessä luvussa kuvattu aineiston analyysi tuotti mielenkiintoisia vastauksia tähän kysymykseen. Huomionarvoista on se, kuinka paljon vastaajien käsitykset ja kokemukset erosivat siitä, mitä aiemman tutkimuksen perusteella olisi voinut olettaa. Luvun 3 kirjallisuuskatsauksessa kokosin yhteen, mitä sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta on kirjoitettu tähän saakka ja tulin siihen tulokseen, että se on vielä toistaiseksi todella marginaalinen ilmiö päiväkodeissa. Aineistoni ei kuitenkaan tukenut tätä näkemystä.

Luvuissa 3.2 ja 3.3 kuvasin, kuinka puutteellisesti sukupuolisensitiivisyys toteutuu tällä hetkellä suomalaisissa päiväkodeissa. Esimerkiksi Härkösen ym. (2011) mukaan lastentarhanopettajat eivät useimmiten ole tietoisia päiväkotien sukupuolistavista käytännöistä. Kyselyyni vastanneet päiväkotien työntekijät olivat kuitenkin huomattavan tiedostavia ja asiaan perehtyneitä. Valtaosa vastaajista esimerkiksi määritteli sukupuolisensitiivisyyden ja sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen samaan tapaan kuin miten käsite ymmärretään aihetta koskevassa kirjallisuudessa. Aiheen keskeinen suomalainen tutkija, Ylitapio-Mäntylä, on määritellyt sukupuolisensitiivisyyden ”kyvyksi ymmärtää, että sukupuoli on biologian lisäksi myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakennettua” (2012a: 26) sekä sukupuolisensitiivisen kasvattajan henkilöksi, joka ”näkee lapset yksilöinä eikä sukupuolensa edustajina” ja joka ”on valmis pohtimaan ja kyseenalaistamaan omia toimintatapojaan” (2011: 282). Kuten olen luvussa 5.3 kuvannut, valtaosa kyselyyn vastanneista määritteli nämä käsitteet hyvin samankaltaisesti kuin edellä. Kirjallisuuskatsauksessa huomautin myös, kuinka päiväkotien leikkikulttuuri on yhä usein jakautunut poikien ja tyttöjen leikkeihin (Ylitapio-Mäntylä 2012b: 73). Vastaajat olivat tästä kahtiajaosta hyvin tietoisia ja kriittisiä sitä kohtaan, sillä useat heistä korostivat kuinka tärkeää on, että kaikille lapsille annetaan mahdollisuus leikkiä kaikkia leikkejä lasten omien kiinnostustenkohteiden perusteella.

Näistä eroavaisuuksista huolimatta aineistosta kävi kuitenkin hyvin ilmi se, että vaikka vastaajat *itse* suhtautuivat sukupuolisensitiivisyyteen myönteisesti ja pitivät sitä tärkeä-

nä osana laadukasta varhaiskasvatusta, niin paljon on silti vielä tehtävää. Esimerkiksi voidaan ottaa sukupuolisensitiivisyyden näkyminen päiväkotien työskentelyä ohjaavissa Varhaiskasvatussuunnitelmissa. Vain 24 % vastaajista ilmoitti, että päiväkodissa, jossa hän työskentelee, sukupuolinäkökulma sisältyy yksikön Varhaiskasvatussuunnitelmaan. Kirjallisuuskatsauksessa kiinnitin huomiota myös sukupuolisensitiivisyyden puuttumiseen lastentarhanopettajien ja sosionomien koulutuksessa. Aineiston valossa tämä pitää jossain määrin paikkansa myös vastaajien kohdalla, sillä suurin osa heistä ilmoitti, ettei sukupuolisensitiivisyyttä oltu käsitelty hänen opintojensa aikana. Kuten Robinson ja Jones Diaz (2006) ovat huomauttaneet, sukupuolisensitiivinen toiminta päiväkodeissa on usein suunnittelematonta, spontaania ja sen varassa, kuinka kiinnostuneita tai motivoituneita yksikön työntekijät ovat pitämään tätä näkökulmaa esillä toiminnassaan. Aineiston perusteella kyselyyn vastanneet työntekijät ovat erittäin kiinnostuneita aiheesta, mutta kokevat, että sitä tulisi levittää varhaiskasvatuksen piirissä suuremman joukon tietoisuuteen.

6.2 Hankkeen tunnettuus

Tutkimuskysymyksen toinen osa oli: kuinka hyvin Unionin hanke *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa – tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa* tunnetaan tällä hetkellä helsinkiläisissä päiväkodeissa? Aineiston analyysi tuotti kiinnostavia vastauksia tähän kysymykseen. On kuitenkin huomattava, että kerätyllä aineistolla ei ollut täysin mahdollista vastata tähän kysymykseen kattavasti, johtuen aineistonkeruun metodologisesta toteutuksesta. Kuten olen luvussa 4.2.3 raportoinut, aineistonkeruu suoritettiin harkinnanvaraisella otoksella. Tällä otantamenetelmällä kerätystä aineistosta ei ole mahdollista tehdä tilastollisesti perusteltuja yleistyksiä perusjoukkoon. Näin ollen aineiston analyysillä oli mahdollista kuvata, kuinka hyvin hanke tunnetaan *eräissä* helsinkiläisissä päiväkodeissa, mutta ei sitä, miten hyvin hanke tunnetaan *kaikissa* kaupungin yksiköissä. Tämä rajoitus silmälläpitäen aineiston analyysissä nousi esiin suunta-antava vastaus kysymykseen.

Niiden päiväkotityöntekijöiden joukossa, jotka kyselyyn vastasivat, Unionin hanke oli jossain määrin tuttu, mutta se ei ollut kuitenkaan levinnyt kovin laajasti. Vastaajista hieman alle puolet ilmoitti tuntevansa Unionin hankkeen. Suurin osa vastaajista ilmoitti, etteivät he ole osallistuneet hankkeen koulutuksiin eivätkä ole hyödyntäneet hankkeen Internet-materiaalia työssään. Kuitenkin aihe tuntui selvästi kiinnostavan vastaajia, sillä lähes kolme neljästä kyselyyn vastaajista ilmoitti, että olisi kiinnostunut osallistumaan

täydennyskoulutukseen sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen liittyen. Näistä tuloksista voi päätellä, että hanke ei ole levinnyt osaksi vastaajien päiväkotien arkista työskentelyä, mutta tilausta hankkeelle kuitenkin on.

6.3 Työstä saatava hyöty

Tässä opinnäytetyössä saavutettuja tuloksia voidaan hyödyntää käytännön tasolla useilla tavoilla. Opinnäytetyötoimeksiannosta on välitöntä hyötyä työelämän yhteistyökumppanilleni Naisasialiitto Unionille sekä välillistä hyötyä niille päiväkodeille, joiden työntekijät osallistuivat kyselyyn.

Yhteistyökumppanini on saanut toteuttamastani kyselystä ja sen analyysistä tietoa sekä hankkeen levinneisyydestä että sen koetusta tarpeellisuudesta. Aineisto koostuu ensikäden tiedosta, joka on kerätty suoraan juuri niiltä henkilöiltä, joihin hankkeella pyritään vaikuttamaan, eli päiväkodin työntekijöiltä. Opinnäytetyöni on kuvannut näiden ihmisten käsityksiä ja kokemuksia sekä arvioita aiheen tärkeydestä. Työni on osoittanut, että sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus koetaan vastaajien keskuudessa tarpeelliseksi ja kiinnostavaksi aiheeksi. Yksi keskeinen osa Unionin hanketta ovat olleet päiväkotityöntekijöiden koulutukset, joissa sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta on käsitelty. Tämän opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää tulevaisuudessa näiden koulutusten suunnittelussa. Tämän lisäksi työn tuloksia on mahdollista hyödyntää tulevaisuudessa, mikäli Unioni hakee hankkeelle jatkorahoitusta.

Ne päiväkodit, joiden työntekijät osallistuivat kyselyyn, hyötyvät myös opinnäytetyön tuottamista tuloksista. Aineistonkeruuvaiheessa kaikkia lähestytyjä päiväkoteja informoitiin siitä, että valmis opinnäytetyö on mahdollista tilata henkilökunnan luettavaksi (ks. liite 2). Osa päiväkodeista ilmaisi kiinnostuksensa saada lukea valmiin työn. Opinnäytetyön lukeminen ja siitä yhdessä keskusteleminen voi toimia katalysaattorina, joka haastaa työntekijät pohtimaan aihetta. Miten juuri meidän päiväkodissamme kohdataan lapset? Saavatko lapset toimia ilmapiiressä, joka sallii jokaisen olla oma itsensä ja joka kannustaa yksilölliseen ilmaisuun? Parhaimmillaan jo pelkkä kyselyyn vastaaminen voi herättää vastaajaa pohtimaan aihetta ääneen työyhteisössään. Tätä kautta tulee mahdolliseksi, että yhdessä aiheesta keskustelemalla työyhteisö alkaa kyseenalaistaa omia toimintamallejaan, minkä johdosta käytäntöjä aletaan muuttaa ja sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus vakiintuu osaksi työyhteisön toimintaa ohjaavaa pedagogiikkaa.

7 Pohdinta

Tämä opinnäytetyö analysoi helsinkiläisten päiväkotien työntekijöiden käsityksiä ja kokemuksia sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta. Kyselyn aineiston analyysin perusteella vastaajat suhtautuivat aiheeseen positiivisesti ja pitivät sitä tärkeänä osana varhaiskasvatusta. Vastaajien enemmistön määritelmät sukupuolisensitiivisyydestä olivat samankaltaisia kuin alan kirjallisuudessa. Suurin osa vastaajista piti itseään sukupuolisensitiivisenä kasvattajana. Lisäksi kyselyllä pyrittiin kartoittamaan yhteistyökumppanini, Naisasialiitto Unionin, aiheeseen liittyvän hankkeen tunnettuutta vastaajien keskuudessa. Tämän kartoituksen pohjalta voidaan sanoa, että hanke oli jossain määrin tuttu vastaajille, mutta kysyntää koulutuksille ja hankkeen Internet-materiaalin laajemmalle käytölle on olemassa.

Opinnäytetyön vahvuutena voidaan pitää sitä, että se osoittaa sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen olevan aihe, josta kyselyn osallistuneet päiväkotityöntekijät ovat kiinnostuneita ja jota he pitävät tärkeänä elementtinä työssään. Aineiston analyysin mukaan vastaajat olivat paljon tietoisempia sukupuolisensitiivisyydestä kuin mitä aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella voisi olettaa. Tätä voi pitää positiivisena signaalina varhaiskasvatuksen alan kehittymisestä. Työn vahvuuksiin kuuluu myös se, että sen aineisto koostui ensikäden tiedosta työntekijöiden ajatuksista sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen liittyen. Tämän kaltaista aineistoa ei ole tällä hetkellä kovin paljon olemassa, joten kerättyä aineistoa voi pitää verrattain ainutlaatuisena. Opinnäytetyön yhteistyökumppanille tuottama käytännön hyöty lukeutuu myös työn vahvuuksiin.

Opinnäytetyön luotettavuuden arvioinnissa voi käyttää mittarina käsiteparia sisäinen ja ulkoinen luotettavuus. Sisäisellä luotettavuudella tarkoitetaan sitä, miten hyvin aineistolla vastataan tutkimuskysymykseen. Ulkoinen luotettavuus taas kuvaa sitä, missä määrin aineiston analyysin pohjalta voi tehdä yleisiä päätelmiä. (Hakala 2010: 23.) Tämän työn sisäinen luotettavuus on arvioni mukaan hyvä, sillä aineiston avulla on päädytty vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Ulkoisen luotettavuuden kohdalla on otettava huomioon, että aineiston analyysi oli enemmän case-tyyppinen kuvaus kuin laajempaan yleistettävyyteen pyrkivä kvantitatiivinen analyysi. Tämä rajoitus silmälläpitäen myös työn ulkoista luotettavuutta voi pitää hyvänä.

Tätä opinnäytetyötä arvioitaessa tulee ottaa huomioon myös muutamia muita rajoituksia. On periaatteessa mahdollista, että kyselyyn vastanneet henkilöt ovat osallistuneet kyselyyn osittain siitä syystä, että aihe on heille läheinen ja heidän mielestään kiinnostava. Tämän seurauksena osallistujajoukossa ovat kenties olleet yliedustettuina henkilöt, jotka tietävät aiheesta enemmän kuin keskivertopäiväkotityöntekijä. Tällöin aineiston analyysistä voi nopealla lukemisella saada sen kuvan, että sukupuolisensitiivisyys on laajasti tunnettu ja sisäistetty elementti helsinkiläisissä päiväkodeissa. Kuten olen kuitenkin edellä kuvannut, tällaisia tulkintoja ei työstä voi tehdä. Lukijan tulee pitää mielessä työn metodologiset rajoitukset: aineistonkeruun toteutustavasta johtuen tulokset eivät ole yleistettävissä koskemaan kaikkia helsinkiläisiä päiväkotityöntekijöitä. Työ ei siis ole kattava kuvaus siitä, mitä kaupungin *kaikki* päiväkotityöntekijät ajattelevat sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta. Toinen rajoitus liittyy siihen, minkälaista tietoa kyselyillä on mahdollista kerätä. Kyselyillä on mahdollista mitata sitä, miten vastaaja itse arvioi omaa toimintaansa, mutta se, miten hän *oikeasti* toimii, on eri asia. Ihminen voi periaatteessa sanoa toimivansa sukupuolisensitiivisesti, mutta käyttäytyä silti käytännön tilanteissa eri tavalla. Toisaalta tämä rajoitus ei ole niin merkittävä kun sitä tarkastelee työn tutkimuskysymysten valossa. Tutkimuskysymyksillä ei pyritty arvioimaan vastaajien todellista toimintaa, vaan heidän kokemuksista ja käsityksistään. Näin ollen kyselyä voi pitää validina menetelmävalintana juuri tätä työtä ajatellen.

Tulevaisuudessa aiheen tutkimista olisi mielenkiintoista jatkaa esimerkiksi yhteistyökumppanin toimesta. Tieteellisen otannan suorittaminen ja laajemman aineiston kerääminen tuottaisi todennäköisesti hedelmällisiä analyysimahdollisuuksia. Esimerkiksi koko Helsingin, tai miksei jopa koko Suomen, alueella suoritettu laaja ja huolellinen kyselytutkimus päiväkotityöntekijöiden suhtautumisesta sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen mahdollistaisi tilastollisen päättelyn koskettamaan kaikkia päiväkotityöntekijöitä. Tällainen kartoitus olisi erittäin aiheellinen ja kiinnostava, sillä vastaavaa tutkimusta ei ole tietääkseni koskaan suoritettu varhaiskasvatuksen tai sukupuolentutkimuksen parissa. Kyselyn kvantitatiivisella analyysillä olisi mahdollista tarkastella esimerkiksi sitä, miten vastaajan sukupuoli, ikä ja koulutustaso korreloivat sukupuolisensitiivisyyteen suhtautumisen kanssa.

Tämä opinnäytetyö on tullut nyt päätökseensä. Toivottavasti työ on herättänyt lukijaa tarkastelemaan myös omia käsityksiään sukupuolisensitiivisyydestä. Pidetään keskustelua yllä ja jatketaan kasvatuskäytäntöjen haastamista työyhteisöissämme. Päätän työni erään vastaajan sanoihin, joissa tiivistyy kauniilla tavalla koko työn johtoajatus:

*”Annetaan kaikkien lasten valita leikkinsä ja tekemisensä itse ilman sukupuoleen sidottuja rooli-
liodotuksia. Ei oleteta tyttöjen olevan tietynlaisia ja poikien tietynlaisia, vaan kaikki kohdataan
yksilöinä ja annetaan olla yksilöitä. Kaikki leikit kuuluvat kaikille.” – Vastaja 30*

Lähteet

- Alasaari, Nea 2016. Projektityöntekijä. Naisasialiitto Unioni. Helsinki. Haastattelu 18.1.
- Blaise, Mindy – Yarrow, Andrew 2010. How 'bad' can it be? Troubling gender, sexuality, and early childhood teaching. Teoksessa Yelland, Nicola (toim.). *Critical Issues in Early Childhood Education*. Berkshire: Open University Press. 49–57.
- Carlson, Dennis – Meyer, Elizabeth J. 2014. *Gender and Sexualities in Education*. New York: Peter Lang.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Granbom, Ingrid 2015. Teachers' beliefs, norms and values of gender equality in pre-schools. Teoksessa Brownhill, Simon – Warin, Jo – Wernersson, Inga (toim.). *Men, Masculinities and Teaching in Early Childhood Education*. New York: Routledge. 83–91.
- Hakala, Juha T. 2010. Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus. 12–25.
- Helsingin kaupunki 2015. Varhaiskasvatusalueet. Varhaiskasvatusvirasto. Verkko-dokumentti. <<http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/paivahoito-ja-koulutus/paivahoito/paivakotihoito/varhaiskasvatusalueet/>>. Luettu 22.1.2016.
- Holli, Anne Maria 2012. Kriittisiä näkökulmia tasa-arvon tutkimukseen. Teoksessa Kantola, Johanna – Nousiainen, Kevät – Saari, Milja (toim.). *Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen*. Helsinki: Gaudeamus. 73–98.
- Hughes, Patrick – Mac Naughton, Glenda 2001. *Fractured or Manufactured: Gendered Identities and Culture in the Early Years*. Teoksessa Grieshaber, Susan – Cannella, Gaile S. (toim.). *Embracing Identities in Early Childhood Education*. New York: Teachers College Press, Columbia University. 114–132.
- Huhta, Liisa – Meriläinen, Roosa 2009. *Feministin käsikirja*. Jyväskylä: Ajatus Kirjat.
- Hänninen, Elina 2014. Sukupuolisensitiivisyyden opintojakso: suunnitelma ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opetussuunnitelmaan. Opinnäytetyö. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.
- Härkönen, Ulla – Lappalainen, Sirpa – Nummenmaa, Anna-Raija – Ylitapio-Mäntylä, Outi – Lehtonen, Jukka 2011. *Varhaiskasvatus ja sukupuolittunut lapsuus*. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.). *Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen*. Helsinki: Helsingin yliopisto. 79–90.
- Jokinen, Arto 2000. *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.

Julkunen, Raija 2010. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.

Jääskeläinen, Liisa – Hautakorpi, Johanna – Onwen-Huma, Hanna – Niittymäki, Hanna – Pirttijärvi, Anssi – Lempinen, Miko – Kajander, Valpuri 2015. Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Oppaat ja käsikirjat 5. Tampere: Opetushallitus.

Kalliala, Marjatta 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä - leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus.

Kananen, Jorma 2011. Kvantti: Kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 118. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, Jorma 2014. Verkkotutkimus opinnäytetyönä. Laadullisen ja määrällisen verkkotutkimuksen opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 187. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kantola, Johanna – Nousiainen, Kevät – Saari, Milja 2012. Tasa-arvosta ja sen lukemisesta toisin. Teoksessa Kantola, Johanna – Nousiainen, Kevät – Saari, Milja (toim.). Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Helsinki: Gaudeamus. 7–30.

Katainen, Reija 2016. Projektipäällikkö. Naisasialiitto Unioni. Helsinki. Haastattelu 25.1.

Korvajärvi, Päivi 2010. Sukupuolistunut ja sukupuolistava työ. Teoksessa Saresmaa, Tuija – Rossi, Leena-Maija – Juvonen, Tuula (toim.). Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 183–196.

Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

KvantiMOTV 2010. Aineistotyyppit. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkodokumentti.
<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/tutkimus/aineistotyyppit.html>>. Luettu 19.1.2016.

Lehtonen, Jukka 2005. Heteroita oomme kaikki? Kasvatuksen heteroseksuaalinen normi. Teoksessa Kiilakoski, Tomi – Tomperi, Tuukka – Vuorikoski, Marjo (toim.). Kenen kasvatusta? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino. 62–86.

Levonmäki, Tiina – Keskinen, Soili 2005. Mies- ja naislastentarhanopettajien keinot hallita lapsiryhmän tyttöjä ja poikia. Teoksessa Merisuo-Storm – Soininen, Marjaana (toim.). Opettajuuden jäljillä. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja B:74. 117–140.

Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt 2005. Sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen. WomenIT-projekti. Iisalmi: Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus.

Paju, Anna 2010. Tasa-arvo on vaivaannuttava puheenaihe. *Kansan Uutiset* 20.11. Verkkodokumentti. <<http://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/2394408-tasa-arvo-on-vaivaannuttava-puheenaihe>>. Luettu 5.2.2016.

Paumo, Milla 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.). *Villit ja kiltit – tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-kustannus. 141–158.

Robinson, Kerry H. – Jones Diaz, Criss 2006. *Diversity and Difference in Early Childhood Education*. Berkshire: Open University Press.

Rossi, Leena-Maija 2007. Lasten leikkiä vai kovaa työtä? Sukupuoli tutkimuksen näkökulmana. Teoksessa Olsson, Pia – Willman, Terhi (toim.). *Sukupuolen kohtaaminen etnologiassa*. Helsinki: Ethnos ry. 13–25.

Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006b. Tyypittely. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkodokumentti. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_5.html>. Luettu 20.1.2016.

Saaranen-Kauppinen, Anita – Puusniekka Anna 2006a. Sisällönanalyysi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkodokumentti. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html>. Luettu 20.1.2016.

Saarinen, Jaana – Ojala, Hanna – Palmu, Tarja 2014. Mikä ihmeen feministinen pedagogiikka? Teoksessa Saarinen, Jaana – Ojala, Hanna – Palmu, Tarja (toim.). *Eroja ja vaarallisia suhteita. Keskustelua feministisestä pedagogiikasta*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 65. 17–40.

Sukupuolisensitiiviset menetelmät ohjauksen tukena n.d. Sukupuolisensitiivinen ohjaus. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Helsingin yliopisto. Verkkodokumentti. <<http://www.hyvan.helsinki.fi/sumo/index.php>>. Luettu 15.1.2016.

Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa n.d. Naisasialiitto Unioni ry. Verkkodokumentti. <<http://www.naisunioni.fi/index.php?k=15805>>. Luettu 19.1.2016.

Sukupuolten tasa-arvo 2015. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sanasto>>. Luettu 5.2.2016.

Talvitie, Eveliina 2013. *Keitäs tyttö kahvia*. Naisia politiikan portailla. Helsinki: WSOY.

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus n.d. Naisasialiitto Unioni ry. Verkkodokumentti. <<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hanke/>>. Luettu 19.1.2016.

Tervetuloa Naisunioniin n.d. Naisasialiitto Unioni ry. Verkkodokumentti. <<http://www.naisunioni.fi/>>. Luettu 19.1.2016.

Teräs, Leena 2005. Millainen on tyttö tai poika – sukupuolistereotyyppien vaikutus minäkäsitykseen ja tasa-arvoon. Teoksessa Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt – sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen. WomenIT-projekti. Iisalmi: Oulun yliopisto, Kajaanin yliopistokeskus. 57–66.

Tilastokeskus 2015. Ammatillinen eriytyminen sukupuolen mukaan jatkui vuonna 2013. Verkkodokumentti. <http://www.stat.fi/til/tyokay/2013/04/tyokay_2013_04_2015-10-23_tie_001_fi.html>. Luettu 15.1.2016.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turja, Leena 2011. Teknologiakasvatus varhaisvuosina. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.). Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 195–207.

Valli, Raine 2010. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 103–127.

Varhaiskasvatuslaki 36/1973. Annettu Helsingissä 1.8.2015.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Oppaita 56. Saarijärvi: Stakes.

Vehkalahti 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi.

Vilka, Hanna 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

Värtö, Petteri 2000. "Mies vastaa tekosistaan... siinä missä nainenkin" – maskuliinisuuksien rakentaminen päiväkodissa. Väitöskirja. Kuopio: Kuopion yliopisto, Sosiaali-tieteiden laitos.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2009. Lastentarhanopettajien jaettuina muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2011. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.). Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 274–286.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2012a. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.). Villit ja kiltit – tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 15–30.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2012b. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.). Villit ja kiltit – tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 71–90.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2012c. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatuspedagogiikka. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.). Villit ja kiltit – tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 177–188.

Tulokset

Taulukko 1: Vastaajien ikä

Ikäsi	lkm	% -osuus
alle 20	0	0 %
20–29	12	41,4 %
30–39	5	17,7 %
40–49	3	10,3 %
50–59	9	31,0 %
60+	0	0 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 2: Vastaajien koulutus

Korkein suorittamasi tutkinto	lkm	% -osuus
toisen asteen koulutus	7	24,1 %
ammattikorkeakoulu	8	27,6 %
yliopisto	14	48,3 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 3: Vastaajien työnimike

Työskenteletkö tällä hetkellä	lkm	% -osuus
lastenhoitajana	6	20,7 %
lastentarhanopettajana	19	65,5 %
päiväkodin johtajana	2	6,9 %
muu, mikä	2	6,9 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 4: Vastaajien työhistoria

Kuinka kauan olet työskennellyt varhaiskasvatuksen parissa?	lkm	% -osuus
alle vuoden	1	3,4 %
1–5 vuotta	11	37,9 %
6–10 vuotta	7	24,1 %
11–20 vuotta	4	13,8 %
yli 20 vuotta	6	20,7 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 5: Vastaajien lapsiryhmässä työskentely

Minkä ikäisten lasten ryhmässä pääsääntöisesti työskentelet?	lkm	% -osuus
0–2	7	24,1 %
3–5	15	51,7 %
6	3	10,3 %
Päiväkodissamme ei ole ikään perustuvia ryhmiä	2	6,9 %
Työni on pääasiassa hallinnollista	2	6,9 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 6: Käsitteen tunteminen

Onko käsite "sukupuolisensitiivisyys" sinulle entuudestaan tuttu, oletko kuullut siitä aiemmin?	lkm	% -osuus
kyllä	29	100 %
ei	0	0 %

Taulukko 7: Aiheen käsitteleminen opinnoissa

Kun opiskelit, käsiteltiinkö opinnoissasi sukupuolisensitiivisyyttä?	lkm	% -osuus
kyllä	11	37,9 %
ei	18	62,1 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 8: Väittämä 1

Mitä mieltä olet väittämästä: "Työssäni minulle on tärkeää toimia sukupuolisensitiivisesti."	lkm	% -osuus
täysin samaa mieltä	16	55,2 %
jokseenkin samaa mieltä	12	41,4 %
ei samaa eikä eri mieltä	0	0,0 %
jokseenkin eri mieltä	0	0,0 %
täysin eri mieltä	1	3,4 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 9: Väittämä 2

Mitä mieltä olet väittämästä: ”Sukupuolisensitiivisyys on tärkeä osa laadukasta varhaiskasvatusta.”	lkm	% -osuus
täysin samaa mieltä	20	69,0 %
jokseenkin samaa mieltä	8	27,6 %
ei samaa eikä eri mieltä	0	0,0 %
jokseenkin eri mieltä	0	0,0 %
täysin eri mieltä	1	3,4 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 10: Päiväkodin VASU

Onko päiväkotinne Varhaiskasvatussuunnitelmassa (VASU:ssa) nostettu sukupuolinäkökulmaa esille?	lkm	% -osuus
kyllä	7	24,1 %
ei	22	75,9 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 11: Aihe työyhteisössä

Onko sukupuolisensitiivisyys aihe, josta keskustellette työyhteisössänne?	lkm	% -osuus
kyllä	24	82,8 %
ei	5	17,2 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 12: Lasten kohtaaminen

Mitä mieltä olet väittämästä: "Päiväkodissamme kohtaamme lapset sukupuolisensitiivisesti."	lkm	% -osuus
täysin samaa mieltä	2	6,9 %
jokseenkin samaa mieltä	18	62,1 %
ei samaa eikä eri mieltä	4	13,8 %
jokseenkin eri mieltä	4	13,8 %
täysin eri mieltä	1	3,4 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 13: Onko hanke tuttu entuudestaan

Onko Naisasialiitto Unionin han- ke Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa sinulle tuttu?	lkm	% -osuus
kyllä	12	41,4 %
ei	17	58,6 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 14: Koulutukseen osallistuminen

Oletko osallistunut Naisasialiitto Unionin hankkeen Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa koulu- tukseen vuosina 2010–2015?	lkm	% -osuus
kyllä	6	20,7 %
ei	23	79,3 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 15: Internet-materiaalin käyttö

Oletko hyödyntänyt työssäsi hankeen nettimateriaalia?	lkm	% -osuus
kyllä	4	13,8 %
ei	25	86,2 %
yhteensä	29	100 %

Taulukko 16: Täydennyskoulutushalukkuus

Kiinnostaisiko sinua osallis- tua täydennyskoulutukseen sukupuolisensitiiviseen var- haiskasvatukseen liittyen?	lkm	% -osuus
kyllä	21	72,4 %
ei	8	27,6 %
yhteensä	29	100 %

Saatekirje

Hyvä vastaanottaja,

Kiinnostaisiko sinua vastata lyhyeen kyselyyn liittyen sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen? Kysely on osa Metropolia Ammattikorkeakoulun sosionomi-opintojani. Teen parhaillani opinnäytetyötä yhteistyössä Naisasialiitto Unionin kanssa osana heidän hankettaan Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa.

Kyselyn tarkoituksena on kartoittaa, millaisia kokemuksia ja käsityksiä päiväkotien työntekijöillä on sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta. Kyselyyn vastaaminen vie vain hetken. Kaikki vastaukset ovat arvokkaita, sillä aiheesta on tällä hetkellä vielä varsin vähän tutkimustietoa.

Kyselyyn vastataan nimettömästi, eikä yksittäistä vastaajaa voida yhdistää tuloksiin. Antamasi vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Kyselyn löydät osoitteesta: <https://elomake.metropolia.fi/lomakkeet/15152/lomake.html>

Kyselyyn on mahdollista vastata 15.12.2015-15.1.2016 välisenä aikana. Kiitän vastaamiseen käyttämästäsi ajasta jo etukäteen!

Mikäli toivot, että yksikköönne lähetetään kopio valmiista opinnäytetyöstä, jossa tulokset on analysoitu, kerrothan siitä minulle sähköpostitse tähän osoitteeseen, niin toimitan kopion teille keväällä 2016.

ystävällisin terveisin,

Satu Lundström
sosionomi-lastentarhanopettaja-opiskelija
Metropolia Ammattikorkeakoulu

Hyvä vastaaja,

Tämän kyselyn vastauksia käytetään aineistona sosionomi-opintojeni opinnäytetyössä. Opinnäytetyöni käsittelee päiväkodin työntekijöiden kokemuksia ja käsityksiä sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta. Opinnäytetyöni on osa Naisasialiitto Unionin hanketta Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Kyselyyn vastaaminen on mahdollista 15.12.2015–15.1.2016 välisenä aikana. Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista. Kyselyyn vastataan nimettömästi, eikä vastauksia voida yhdistää yksittäiseen vastaajaan. Muistathan viimeisellä sivulla painaa vielä "Valmis" -nappia, jotta vastaukset tallentuvat. Kiitän vastaamiseen käyttämästäsi ajasta jo etukäteen.

Satu Lundström, sosionomi-lastentarhanopettajaopiskelija, Metropolia Ammattikorkeakoulu

Lisätietoja Naisasialiitto Unionin hankkeesta saa osoitteesta: <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hanke/>

Kysely sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta

Lomake on ajastettu: julkisuus alkaa 15.12.2015 12.00 ja päättyy 17.1.2016 23.59

Taustatiedot vastaajasta

Ikäsi

- alle 20
- 20-29
- 30-39
- 40-49
- 50-59
- 60+

Korkein suorittamasi tutkinto

- toisen asteen koulutus
- ammattikorkeakoulu
- yliopisto

Työskenteletkö tällä hetkellä

- lastenhoitajana
- lastentarhanopettajana
- päiväkodin johtajana
- muu, mikä

Kuinka kauan olet työskennellyt varhaiskasvatuksen parissa?

- alle vuoden
- 1-5 vuotta
- 6-10 vuotta
- 11-20 vuotta
- yli 20 vuotta

Minkä ikäisten lasten ryhmässä pääsääntöisesti työskentelet?

- alle 3-vuotiaiden
- 3-5-vuotiaiden
- esikouluikäisten
- päiväkodissamme ei ole ikään perustuvia ryhmiä
- työni on pääasiassa hallinnollista

Käsityksiä ja kokemuksia sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta

Onko käsite "sukupuolisensitiivisyys" sinulle entuudestaan tuttu, oletko kuullut siitä aiemmin?

- kyllä
 ei

Kun opiskelit, käsiteltiinkö opinnoissasi sukupuolisensitiivisyyttä?

- kyllä
 ei

Mitä sukupuolisensitiivisyys mielestäsi tarkoittaa?

Millaista on mielestäsi sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus?

Tuleeko mieleesi jotain esimerkkiä tilanteesta, jossa olet toiminut sukupuolisensitiivisesti?

Mitä mieltä olet väittämästä: "Työssäni minulle on tärkeää toimia sukupuolisensitiivisesti."

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- ei samaa eikä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

Mitä mieltä olet väittämästä: "Sukupuolisensitiivisyys on tärkeä osa laadukasta varhaiskasvatusta."

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- ei samaa eikä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

Sukupuolisensitiivisyyden toteutuminen vastaajan päiväkodissa

Onko päiväkotinne Varhaiskasvatussuunnitelmassa (VASU:ssa) nostettu sukupuolinäkökulmaa esille?

- kyllä
- ei

Onko sukupuolisensitiivisyys aihe, josta keskustellette työyhteisössänne?

- kyllä
- ei

Mitä mieltä olet väittämästä: "Päiväkodissamme kohtaamme lapset sukupuolisensitiivisesti."

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- ei samaa eikä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

Naisasialiitto Unionin hanke

Onko Naisasialiitto Unionin hanke Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa sinulle tuttu?

- kyllä
 ei

Oletko osallistunut Naisasialiitto Unionin hankkeen Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa koulutukseen vuosina 2010–2015?

- kyllä
 ei

Oletko hyödyntänyt työssäsi hankkeen nettimateriaalia?

- kyllä
 ei

Kiinnostaisiko sinua osallistua täydennyskoulutukseen sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen liittyen?

- kyllä
 ei

Lopuksi

Onko vielä jotain, mitä haluaisit aiheesta sanoa?